

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

Nacionalismus, národní identita a etnický konflikt

– komparace Rwandy a Jihoafrické republiky

Veronika Husáková

Plzeň 2017

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Politologie

Diplomová práce

**Nacionalismus, národní identita a etnický konflikt
– komparace Rwandy a Jihoafrické republiky**

Veronika Husáková

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Přemysl Rosůlek, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2017

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2017

.....

Děkuji doc. PhDr. Přemyslu Rosůlkovi, Ph.D. za odbornou pomoc, kterou mi během psaní mé bakalářské práce věnoval.

Dále bych ráda poděkovala mé konzultantce PhDr. Lindě Piknerové, Ph.D. za její čas a odbornou pomoc zejména ohledně Afriky, která byla pro napsání této práce velmi přínosná.

Obsah

1	Úvod	7
2	Konceptualizace pojmů	11
	2.1 Nacionalismus.....	11
	2.1.1 Nacionalismus v Africe	15
	2.1.2 Postkoloniální nacionalismus	17
	2.1.3 Tribalismus	18
	2.2 Stát.....	20
	2.2.1 Národní stát	20
	2.2.2 Koloniální a postkoloniální stát.....	20
	2.3 Etnicita	23
	2.3.1 Identita	25
	2.3.2 Etnicita v Africe	26
	2.3.2.1 Rasové paradigma v Jižní Africe	27
	2.4 Etnický konflikt	28
	2.4.1 Genocida	29
	2.4.2 Územní etnická segregace	30
3	Africký kontext	33
	3.1 Afrika v 90. letech	35
4	Genocida ve Rwandě	36
	4.1 Historický vývoj	36
	4.1.1 Boj za nezávislost a vyostřené vztahy.....	37
	4.2 Genocida ve Rwandě.....	41
	4.3 Nový režim ve Rwandě	46
	4.4 Etnicita ve Rwandě	47
	4.5 Identita ve Rwandě	49
	4.6 Nacionalismus ve Rwandě.....	51
5	Apartheidní režim v Jihoafrické republice	52
	5.1 Období apartheidu	53
	5.2 Konec apartheidu.....	56
	5.3 Následky apartheidu	57
	5.4 Jihoafrická identita	61
	5.5 Jihoafrická etnicita a budování národního státu	63

6	Závěr	65
7	Seznam použité literatury a pramenů	68
8	Resumé	72

1 Úvod

Tématem mé diplomové práce je nacionalismus, národní identita a etnický konflikt, konkrétně pak komparace dvou vybraných států. V mém případě jsem si vybrala dva africké státy, které si etnickými konflikty prošly. Přestože konflikty proběhly v obou státech odlišně, respektive nebyly stejné, rozhodla jsem se komparovat Rwandu a Jihoafrickou republiku. Zaměřím se tedy na to, jak nacionalismus, národní identita a etnicita ovlivnily tyto dva vybrané případy etnických konfliktů, a jak se tyto aspekty podílely na vývoji zemí po proběhlých konfliktech.

V této práci se budu věnovat v první (teoretické) části konceptualizaci pojmů. Zaměřovat se tedy budu na teorie nacionalismu, teorie národní identity a etnického konfliktu (logicky tedy i etnicitu), který může být zapříčiněn rozkolem mezi dvěma (a více) skupinami povzbuzenými nacionalistickým porozuměním a etnicitou. Jak uvádí Záhořík, o africkém kontextu (a celkově o Africe) se často hovoří ve spojení s termínem „eticita“. Stejně tak důležitá jako je sama etnicita, je důležitá i etnická identita či etnický konflikt, jedná se o frekventované termíny, které se v dnešní době objevují stejně tak často jako nacionalismus nebo národ, přičemž jejich význam může být leckdy zavádějící (Záhořík 2012: 16). Nutné je si však uvědomit, že i v dnešní době je význam těchto termínů nejednoznačný a různě se liší, zejména pak záleží na autorovi, jak na termín nahlíží, a proto v mé práci využiji autorů hned několik.

Má diplomová práce je logicky rozdělena do teoretické a praktické části. Přičemž v první části se budu věnovat stanovení teoretického rámce (obecně, ale i se zaměřením na kontext Afriky), který se bude soustředit právě na již zmíněný nacionalismus, národní identitu a etnický konflikt. S ohledem na nacionalismus si vyberu několik teorií, skrze které se budu snažit poukázat na rozdíly v konfliktech, které proběhly ve Rwandě a Jihoafrické republice. V případě etnických konfliktů se v první řadě budu věnovat zejména pojmu etnicita, na který navážu

charakteristikou a rozbohem etnických konfliktů. Takto vymezené charakteristiky pak budou tvořit základní rámec pro komparační analýzu. Výše zmíněné položky budou rozčleněny do kapitol nejen pro lepší přehlednost, ale také pro snazší porozumění jednotlivostem. V kapitolách praktické části se budu soustředit na dva vybrané komparované případy – konkrétně tedy Rwandu a Jihoafrickou republiku, přičemž cílem empirické části bude porovnání rozdílností obou konfliktů, k tomu je tedy potřeba začlenit do práce i historický kontext, na který navážu charakteristikou proběhlých konfliktů.

Co se týče teoretické části a nacionalismu, tak využiji zejména děl Andersena, Amoaha, Breuillyho, Eriksena, Kedourieho či Kohna, přičemž se pokusím propojit jejich teorie nacionalismu. S ohledem na zkoumání afrických států pak použiji díla autorů, kterými jsou například Jan Záhorský či Hana Horáková, která se soustředí přímo na problematiku Jižní Afriky. Potřebné základní charakteristiku etnicity a etnických konfliktů mi poskytnou texty od autorů Jakoubka či Tesaře.

Nacionalismus je dle Kohna určité politické přesvědčení, jenž představuje základ solidarity v moderních společnostech a legitimizuje nárok na autoritu (Kohn 2003: 87). Také ale je, minimálně alespoň může být, důležitým prvkem národní identity, a proto je mým cílem ho charakterizovat tak, abychom mohli v praktické části posoudit, jak moc etnické konflikty v komparovaných zemích ovlivnil. Co se týče výzkumu etnických konfliktů, tak je primární podmínkou to, že se musíme nejprve zaměřit na pojem etnicita, abychom byli schopni pochopit samotný etnický konflikt, který pak v teoretické části bude na etnicitu navazovat. U etnických konfliktů se zaměřím na několik jejich typů a obecné charakteristiky, abych pak mohla lépe demonstrovat rozdíly v příčinách vypuknutí konfliktů, kterým se budu v praktické části věnovat. Pokusím se vymezit počátky vzniku konfliktů, zda byly příčinou etnické rozdíly, ekonomické faktory, nespokojenost s vládou v zemi atd. Tyto charakteristiky pak budou tvořit základní rámec pro komparační analýzu,

kteřá se bude týkat vypuknutí a průběhu etnických konfliktů dvou vybraných případů.

Struktura práce bude vypadat následovně, v rámci první kapitoly se budu věnovat konceptualizaci pojmů. Podkapitolami tedy bude nacionalismus, který, jak jsem již zmínila výše, je obtížné definovat, a proto se zaměřím i na jeden z jeho proudů, tedy postkoloniální nacionalismus, který je v kontextu Afriky na místě. Další podkapitolou bude definice státu, protože v něm mnoho autorů spatřuje jakousi provázanost s nacionalismem. Dále se zaměřím na etnicitu a její charakteristické vlastnosti a posléze se ji budu snažit propojit do souvislosti s národní identitou. Závěrečnou podkapitolou bude charakteristika a teoretický rámec etnického konfliktu, přičemž přiblížím možnosti vzniku konfliktů s ohledem na konkrétní příklady. Jelikož ne všechny konflikty mají stejnou příčinu, upozorním i na tuto rozdílnost, a pokusím se poukázat na ty aspekty, které zapříčinily vznik dvou vybraných komparovaných konfliktů.

Jelikož na nacionalismus každý autor nahlíží svým způsobem, tedy trochu jinak, vybrala jsem si tyto autory, aby bylo možné aplikovat teorii na praxi z více pohledů. V první části tedy bude v několika podkapitolách více „teorií“ nacionalismu a jeho charakteristik, skrze které pak budu nahlížet na etnické konflikty s ohledem na konkrétní vybrané případy Rwandy a Jihoafrické republiky, kterým bude věnována empirická část této práce. Vybrala jsem si teorie nacionalismu Hobsbawma, Kedouriho, Kohna, Andersona či Thomase H. Eriksena. U posledního jmenovaného autora jsem tak učinila zejména proto, že se zaměřuje i na etnicitu (viz kniha *Etnicita a nacionalismus*), což jsou stěžejní témata mé práce. Další autory jsem vybírala podle klíče, že se zajímají konkrétně o africký nacionalismus, budu čerpat zejména z děl Horákové, Amoaha nebo Leahua.

Jelikož se v případě Rwandy a Jihoafrické republiky jedná o etnické konflikty, které nemají stejnou příčinu, ani jejich průběh nebyl stejný,

pokusím se teoretickou část vymezit tak, aby pak v samotné komparaci tato rozdílnost konfliktů vyplynula z teorie. Zaměřím se zejména na to, jak moc byly konflikty ovlivněny nacionalismem, národní identitou či etnicitou, respektive jak se tyto aspekty v konfliktech projevovaly. Na těchto příkladech se pokusím ukázat to, že i když mohou být konflikty podpořeny etnicitou, tak jejich průběh nemusí být stejný.

Hlavním cílem práce je tedy na základě odlišností etnických konfliktů, poukázat na rozdíly v příčinách jejich vypuknutí zejména skrze teorie nacionalismu, národní identity a etnicity. A k tomu využiji těchto výzkumných otázek: Jak lze vysvětlit rozdíly v etnických konfliktech s ohledem na teorie nacionalismu?, Jak velký vliv nacionalismus měl v jednotlivých konfliktech? (Jakou měrou se nacionalismus na konfliktech podílel?), Jak velký vliv měla etnicita?, Proč ve dvou vybraných zemích probíhaly konflikty rozdílně?, Lze na oba vybrané příklady nahlížet skrze jednu teorii nacionalismu?

K napsání práce nebudu využívat pouze tuzemských autorů, ale zaměřím se i na díla těch zahraničních. Jelikož se jedná o africký kontext, troufám si tvrdit, že díla zahraničních autorů mohou být relevantnějším, tím se však nevzdávám možnosti čerpat i z děl autorů českých. Vedle děl Thomase H. Eriksena, Michaela Amoaha či Saula Dubowa, využiji například textů Filipa Tesaře, Jana Záhoříka, anebo Hany Horákové, kdy si myslím, že její kniha *Národ, kultura a etnicita v postapartheidní Jižní Africe* bude velkým přínosem pro mou práci.

2 Konceptualizace pojmů

Jelikož budu v této práci operovat s pojmy, které je obtížné definovat, neboť sami autoři zabývající se těmito tématy nedochází k jednoznačné shodě, je nezbytné vysvětlit hned několik teorií jednotlivých autorů, skrze které budu na definice nahlížet. V této kapitole se tedy zaměřím na definici nacionalismu, státu, etnicity, identity a etnického konfliktu, protože pro pochopení vytyčeného tématu jsou tyto pojmy, zejména pak jejich vymezení, nezbytnou součástí práce.

2.1 Nacionalismus

Zabýváme-li se otázkou nacionalismu, musíme si předem uvědomit, že je těžké ho definovat, protože každý, kdo se o to pokouší, do definice promítne své zkušenosti, což uvádí i Hobsbawm, který říká, že *„[o]btížnost analytického uchopení tohoto problému [...] znamená, že většina definic „národů“ a „nacionalismu“ je empirická a všechny jsou, jak lze snadno dokázat, pouze dílčí a nedostatečné“* (Hobsbawm 2003: 109). Pokusím se tedy v následujících podkapitolách přiblížit pohledy vybraných autorů na nacionalismus, který mnoho autorů dává do souvislosti s národním státem, a proto považuji za nutné ho v teoretické části také vymežit.

Další charakteristikou nacionalismu je to, jak upozorňuje Kedourie, že není univerzálním jevem, nýbrž doktrínou, která byla vymyšlena v Evropě na počátku 19. století, přičemž tato doktrína hlásá, že lidstvo se ze své přirozenosti dělí na národy, které rozeznáváme podle jednotlivých charakteristik, které můžeme vyzorovat, důležitou součástí je pak to, že jediným legitimním typem vlády je vlastní národní vláda. Tato doktrína, stručně řečeno, si tak činí oprávnění na to, že může poskytnout měřítko k určení jednotlivých skupin obyvatelstva, které jsou kvalifikované k tomu, aby měly výhradně svou vlastní vládu (Kedourie 1961: 9).

V podstatě se tak shoduje s Kohnem, který tvrdí, že nacionalismus je stav mysli, kdy jednotlivec cítí nejvíce loajality k národnímu státu.

Projevuje se zde také hluboká vazba na vlastní půdu, lokální tradice a zavedená teritoriální autorita, přičemž tyto všechny tři prvky existovaly v různých obdobích historie. Ale až na konci osmnáctého století se na nacionalismus pohlíží v moderním slova smyslu, kdy stále častěji formoval veřejný, ale i soukromý život (Kohn 1965: 9). Nacionalismus se tak stal určitým politickým přesvědčením, představující základní kámen solidarity v moderních společnostech a legitimizující nárok na autoritu.

Můžeme říci, že Kedourie i Kohn nahlízejí na nacionalismus jako na scestnou reakci na modernizaci, který je falešnou odpovědí na proměny novověké Evropy. Oproti tomu např. Benedict Anderson, kterému se budu následně věnovat, naopak nacionalismus chápe jako nutný aspekt modernizace. Není tedy možné smířit se pouze s ideologickou kritikou, ale musíme se zaměřit i na faktory ekonomických, kulturních a politických změn, které v historii (zejména Evropy) proběhly.

S nadsázkou tedy můžeme říci, že co se týče definice nacionalismu, tak se jeho teoretici shodnou na tom, že nacionalismus je obtížné definovat, a proto nejsou schopní se na jeho definici shodnout. Myslím si, že je ale také důležitým prvkem národní identity, a proto je mým cílem charakterizovat ho tak, abychom mohli v praktické části posoudit, jak moc etnické konflikty v komparovaných zemích ovlivnil. Jelikož na nacionalismus nahlíží každý autor svým způsobem (jak jsme se výše přesvědčili), a klade větší důraz na jiné aspekty než ostatní autoři, vybrala jsem si k vymezení teoretické části více autorů, aby bylo možné aplikovat teorii na praxi z více pohledů. Prvním z nich je pohled Benedicta Andersona, který velký význam připisuje zejména jazyku, zatímco mnou druhý vybraný teoretik – John Breuilly – spojuje nacionalismus především s etnokulturní identitou, o čemž se přesvědčíme v následujících podkapitolách. Jelikož je má práce zaměřená na africké státy, zaměřím se i na autory, kteří se věnují kontextu Afriky, z těchto autorů, jsem si tedy vybrala Hanu Horákovou a Gabriela Leahua.

Dle Benedicta Andersona první světová válka ukončila vládu vznešených dynastií, a proto již v roce 1922 na mezinárodní scéně nefigurovali např. Habsburkové či Osmané, ale legitimní mezinárodní normou se stal národní stát, tudíž i přežívající imperiální mocnosti na mezinárodní scéně začaly vystupovat spíše jako národní státy než imperiální. Přičemž po druhé světové válce byl počet národních států nejvyšší. Nově vznikající státy měly vlastní povahu, kterou můžeme pochopit pouze skrze historický vývoj, který spočíval i v ovlivňování, jež přicházelo ze strany bývalých kolonizátorů. Chceme-li tento vývoj pochopit, musíme si uvědomit, že mnoho (zejména neevropských) národů přijalo za své evropské státní jazyky. Pokud se v tomto ohledu podobaly spíše „americkému“ vzoru, tak si z evropského jazykového nacionalismu převzaly jeho horlivý populismus a z „oficiálního nacionalismu“¹ politickou taktiku směřující k „rusifikaci“. Tomu tak bylo kvůli tomu, že Američané i Evropané prošli složitými historickými zkušenostmi, které se po celém světě zakořenily v představách jako standardní vzor, a také proto, že evropské státní jazyky, které tyto nové národy využívaly, byly dědictvím oficiálního nacionalismu (Anderson 2006: 113). Co se týče nacionalismu, tak se obecně uznává, že se na jeho vzniku v koloniálních oblastech podílela zejména vrstva inteligence, protože co se týče např. významných obchodníků či průmyslových podnikatelů, tak ti byli v těchto oblastech velmi vzácní. Skoro veškerou ekonomickou moc si zde držely koloniální mocnosti či si jí v některých případech rozdělily s podnikateli, kteří ale nebyli místní a neměli žádnou politickou moc, což byli v Africe např. Libanonci, Indové nebo Arabové (Anderson 2006: 116). Dle Andersona je chybou považovat jazyk za „emblém“ národní identity (stejně tak jako vlajky, kroje či lidové tance atd.), protože podle něj má mnohem důležitější funkci, a tou je vytváření představy konkrétního společenství a jeho důsledku i konkrétní soudržnost. Jazyk totiž není nástroj, který by někoho vylučoval, ale naopak, protože v principu je každý schopen se jazyku naučit (Anderson

¹ Oficiální nacionalismy můžeme chápat jako prostředek, který měl spojit naturalizaci s udržení dynastické moci, zejména v rozlehlých mnohojazyčných oblastech, které tato moc od středověku nashromáždila (Anderson 2006: 86).

2006: 133). Můžeme tak dojít k závěru, že z hlediska nacionalismu nejsou pro Andersona tak moc důležité prvky týkající se etnicity a kultury, nýbrž jazyk, kterému se mohou v podstatě všichni naučit a stát se součástí národa.

John Breuilly zase vychází z myšlenky, že nacionalismus je první řadě potřeba definovat jako doktrínu, tedy jako –ismus. Domnívá se ale, že se jedná o velmi volnou definici, která poslouží pouze jako východisko ke zkoumání nacionalismu jako politiky a citových postojů. Souhlasí tak s Kedouriem nebo Talmonem, kteří se nejprve soustředí na rozvoj doktríny a teprve poté se zaměřují na její politické využití. Avšak problémy nastávají tehdy, když je v nacionalistické politice vidět dílo inteligence, a národní cítění se začne projevovat jako naplnění snah politických hnutí, které slouží nacionalistickým doktrínám. Toto jednání nemá valné opodstatnění, protože zrod národního cítění je nutné chápat v souvislosti složitějších změn, než jenom v kontextu s šířením doktríny od jejích intelektuálních tvůrců k široké veřejnosti (Breuilly 2003: 318). Nacionalistické cítění, aby plnilo svou funkci jakési pojící jednotky mezi lidmi, by se tedy v lidech mělo zpravidla probouzet od nižších vrstev k elitám, nikoliv opačně, protože by mohlo dojít pouze k vytvoření jakéhosi konstruktivního elitami, což by mohlo v lidech probouzet spíše nevraživost než sounáležitost.

Další věcnou připomínkou je, že bychom při zkoumání nacionalismu neměli zaměňovat významy pojmů. Co se týče „etnika“ a „etnicity“ na straně jedné a „nacionalismu“ na straně druhé, zejména tehdy pokud jsou první dva zmiňované termíny chápány v tom smyslu, že vypovídají o objektivních skupinových charakteristikách (Breuilly 2003: 320). Je tedy důležité rozlišovat mezi nacionalismem a etnicitou, a proto je etnicitě věnována v mé diplomové práci samostatná kapitola, kde se jí pokusím definovat. Nejprve se ale zaměřím na nacionalismus v Africe.

2.1.1 Nacionalismus v Africe

Afrikanistka Hana Horáková se domnívá, že vznik nacionalismu v Africe je spjat se vznikem nových afrických elit, které se vynořily na přelomu devatenáctého a dvacátého století jako produkty západního typu vzdělání, průmyslu, obchodu, ale i křesťanství. Příslušníci vzdělané a intelektuální elity převzali ideu nacionalismu jako nedílnou součást boje, který je vyvede z koloniálního útisku. Mysleli si, že získání nezávislosti je možné až tehdy, kdy dojde k vybudování národa, tato myšlenka se velmi rychle šířila mezi africkými státy a téměř všechny² postupně zachvátila. Nacionalistické ideje se mezi prvními vyskytly především v britské západní Africe³ (dnešní Ghana, Nigérie a gambijské město Banjul). Klíčovou osobou byl tehdy Samuel Richard Brew Attoh Ahuma, který argumentoval tím, že pokud chtějí Afričané dosáhnout pokroku, tak nejprve musí vybudovat moderní národy. Odůvodňoval to tak, že přijetím národního principu je možné nalézt cestu z „Černé Afriky“, tedy z barbarství a zpátečnictví. Tato myšlenka zaujala velké množství afrických elit, které vedle vzdělání přejaly také západní moderní styl, kulturu (včetně západních jazyků), ale také opovržení nad tradiční Afrikou, která byla zaostalá. Tudíž ji bylo potřeba modernizovat a jedinou cestou, jak toho docílit, bylo osvojení si formy západní demokracie, která je založená na koncepci moderního státu (Horáková 2007a: 43–44).

Amoah ve své knize *Nationalism, Globalization, and Africa* vychází, co se týče nacionalismu, již z výše zmiňovaného Kohna, přičemž tvrdí, že z logiky Kohnovy monotónnosti vyplývá i to, že nacionalismus v jiných částech světa, například v Africe, byl v podstatě antikolonialistický nacionalismus. Koneckonců byl jakýmsi bojem proti imperialismu či kolonialismu. Nicméně Amoah se domnívá, že v Africe existovaly národy a nacionalismy před modernistickou periodizací, jak poukazuje právě Kohn, ale i před koloniální dobou. Navíc dodává, že antikoloniální

² Výjimkami jsou např. monarchie Lesotho a Svazijsko.

³ Důvodem, proč ideje vznikly v této oblasti, byla britská liberálnější koloniální správa, protože její součástí byla svoboda tisku, která umožnila rychlé šíření nacionalistických myšlenek.

nacionalismus byl pouhou fází nacionalismu ve vývoji globálních dějin (Amoah 2011: 9).

Nacionalismus v Africe probudil politické síly jen částečně, protože lidé na něj reagovali v závislosti na místních podmínkách různě. Podpořil zejména nacionalistické strany ve městech, přičemž na venkov pronikal především skrze obchodní sítě. Největší podpory se mu dostávalo v afrických koloniích s bělošskými osadníky, kde byla nespokojenost utlačovaných Afričanů živnou půdou pro nacionální cítění. Po druhé světové válce došlo k nárůstu afrického obyvatelstva a nacionalistická hnutí získávala největší podporu mezi nespokojenými prostými lidmi. Ne vždy se ale nacionalismus setkal s vřelým přijetím, protože byl mnohými považován za nový výraz starých politických sporů a v mnohém jim připomínal koloniální nadvládu (Horáková 2007a: 45).

Gabriel Leahu zase tvrdí, že se Afričané v počátcích koloniální nadvlády pokoušeli vymanit z vlivu Evropanů a vrátit se zpět k tomu, co bylo před kolonizací. Na konci devatenáctého století ale dochází ke změně, kdy se vzdělaní Afričané snaží převzít instituce od Evropanů do vlastních rukou, což se ale ukázalo jako nemožné, a proto se instituce snažili napodobit, a nahradit tak ty evropské. To mělo za následek to, že africké elity byly rozporuplné, protože na jednu stranu byly uvězněny v myšlenkách a chování Evropanů, což vedlo i k získání takového životního stylu, ale zároveň si uvědomovaly jejich vlastní existenci „civilizovaných černých“. Víra v existenci významných afrických osobností a víra v černou rasu působily jako psychologický balzám na osobní a rasovou hrdost, které byly poznamenány rasismem ze strany Evropanů. Afričané si tak postupně začali uvědomovat, že slepé napodobování evropského způsobu života je nevyhovující pro africké prostředí, a proto se mnozí z nich snažili oprostít od „tyranie zahraničních zvyklostí“. To dospělo k tomu, že již více nenapodobovali Evropu, ale vytvořili si kulturu, která je v souladu s africkými osobnostmi, ale není totožná s barbarskými zvyky „necivilizovaných“ domorodců. Můžeme v tom vidět určitou dvojznačnost, jež je specifická pro převzetí kultury a vzdělané Afričany,

kteří na jednu stranu proklamují svobodu od vlivu evropského modelu a návrat k tradici, ale na druhou stranu se s nimi nechtějí identifikovat, ale přesto pokračují v udržování evropských struktur (Leahu 2009: 147–148; 159). Je pravda, že tento fakt by nás neměl překvapovat, protože všichni víme, že samotná myšlenka nacionalismu s prvky rovnosti, sociální a národní svobody jsou evropským vynálezem z devatenáctého století, který byl postupně rozšířen do zbytku světa.

2.1.2 Postkoloniální nacionalismus

Jak již bylo několikrát zmíněno, nacionalismu jako takový, který dnes známe, se zrodil v Evropě, imperialismus pak z něj ale vytvořil celosvětový fenomén. To, že si africké a asijské národy prošly koloniální nadvládou, mělo za následek, že se v těchto státech, ale zejména v lidech začalo probouzet vědomí přináležitosti k národu a dychtivost po „národním osvobození“, což vedlo dle Andrewa Heywooda ke vzniku specifického nacionalismu – protikoloniálního nacionalismu. Boj proti kolonialismu, který ve 20. století probíhal, změnil mapu velké části světa. Dalo by se s nadsázkou říci, že nacionalismus byl šitý na míru Evropě, kde byl versailským systémem aplikován princip sebeurčení, avšak v ostatních částech světa byl tento princip úspěšně ignorován, například německé kolonie byly velice snadno převedeny pod francouzskou či britskou správu. V období mezi světovými válkami ale bylo britské i francouzské impérium ohrožováno hnutími za nezávislost, což mělo za následek i jejich zhroucení, ke kterým došlo po druhé světové válce. V případech některých států to byl sílící nacionalistický tlak, co spolu s klesající ekonomickou výkonností doma (tedy ve Francii a Velké Británii) přesvědčily koloniální mocnosti, aby relativně pokojně odešly z dnes už bývalých kolonií (tak se stalo například v Indii v roce 1947). Po roce 1945 se ale mnoho dekolonizací vyznačovalo zejména revolucemi a někdy i obdobími ozbrojených střetů (například 1954–1962 v Alžírsku proti Francii). Nutno zmínit, že kolonizující státy Evropy si v jistém smyslu pod sebou podřízly větev samy, protože si s sebou přinesly strůjce vlastní zkázy, čímž je myšlen zárodek nacionalismu. Pro asijské i africké národy

byla snaha o politickou emancipaci úzce spjata s vědomím, že jsou ekonomicky zaostalí a podřízení průmyslově vyspělé Evropě a Severní Americe. Neprahli tak pouze po národním osvobození, ale i po tom ekonomickém a politickém, což výrazně ovlivnilo podobu nacionalismu v rozvojovém světě (Heywood 2008: 181–182).

Na základě výše vymezené teorie jsem se pro potřeby mé práce rozhodla na nacionalismus nahlížet skrze vymezení Horákové, Leahua a Heywooda, protože jejich teorie jsou zaměřené na africký kontext, tudíž budou přínosnější. Tím ale nechci říci, že nevyužiji i „obecné“ teorie nacionalismu ostatních autorů. Jak jsem již zmiňovala výše, do souvislosti s nacionalismem se velmi často dává stát či národ, a proto se v následující podkapitole pokusím stát charakterizovat a poukázat na rozdíly mezi národním a postkoloniálním státem, nejprve se ale ještě zaměřím na tribalismus.

2.1.3 Tribalismus

V africkém prostředí v období před příchodem evropských kolonizátorů se na většině území Afriky můžeme setkat s tribalismem. Ten můžeme dle Oxfordského slovníku definovat jako stav, kdy je společnost uspořádána do kmene či kmenů nebo ho můžeme chápat jako soubor chování a postojů, které vyplývají ze silné loajality vůči vlastnímu kmeni nebo sociální skupině (Oxford University Press 2017). Mnohdy může být pak doplněn i nesnášenlivostí ke skupinám ostatním.

Reid tvrdí, že tribalismus se v Africe mnohem pevněji zakořenil v období pozdějšího kolonialismu a působil proti nárůstu teritoriálního nacionalismu. Na konci 19. a začátku 20. století byl pro Evropany tribalismus jakousi zárukou pokračování, řekněme spíše zpřísněním systému hierarchie, patriarchátu, kontroly a sociálního řádu, kterému rozuměl každý, přičemž každý v něm i znal své právo. Lokální aristokracie byly v imperiálním projektu považovány za partnery nižší úrovně; afričtí náčelníci a králové byli součástí stupňovitého systému moci, a proto jim byla dopřávána taková míra ceremonií a okázalostí,

kteřá jim náležela. Tím se vytvářely „tradiční“ systémy hierarchie a úcty, dokonce i tam, kde doposud žádné neexistovaly – například v jižní Nigérii a Tanganice (Reid 2011: 163).

V mnoha případech se o tuto skutečnost zasadily koloniální autority, které dopomohly k tomu, že se kmeny transformovaly do politických komunit, protože antropologové trvají na myšlence, že před příchodem kolonizátorů byly v Africe právě kmeny, ať už malé nebo velké. Tyto kmeny pak byly vlivem evropských mocností a evropského kolonialismu vtaženy do kapitalistické peněžní ekonomiky a světového trhu, což mělo za následek nové rozdělení práce, nové způsoby výroby, systém přerozdělování materiálních statků a politické moci. Celkově tak africkým společnostem poskytly zásadní odlišnou materiální a sociální základnu. Kmenová loajalita a identifikace jsou úzce spjaty s odvoláním se na tradiční kultury i v případě, že konkrétní základ pro kmenové konflikty nebo obvinění z nekalé účasti je zakotveno v současné soutěži o moc a ekonomickou výhodu (Mafeje 1971: 253–261). Uvědomíme-li si, že pro Afriku byl typický tribalismus, tak změny, které s sebou přinesly evropské mocnosti, byly opravdu zásadní. Podíváme-li se na příklad Rwandy, ke kterému se podrobněji dostaneme později, vidíme, že Tutsiové a Hutuové se z chovatelů dobytka a zemědělců transformovali do jednotek, které mezi sebou soupeřili o moc.

Celia de Anca nahlíží na tradiční tribalismus jinak, než přechodí dva teoretici. Jak můžeme vidět v historii, tradiční tribalismus představuje značné nebezpečí v tom, že může dojít k úplnému zničení jednotlivce pro dobro společenství. Tato forma tribalismus vede k vyloučení jednotlivce jako takového, protože je veden k jednorozměrné identitě. Klíčem k vyřešení paradoxu individuální nezávislosti, ale zároveň i příslušnosti ke kmeni, spočívá ve vědomí jednotlivců, kteří mohou dobrovolně a především dočasně potlačit svou individualitu pro dobro společenství, bez toho aniž by oni sami ztratili svou zmíněnou identitu (de Anca 2012: XXIII). Myslím si, že v našem případě je na místě spíše charakteristika Mafejeho, která lépe vystihuje dění ve Rwandě.

2.2 Stát

Jak již bylo zmíněno výše, mnoho autorů vidí provázanost nacionalismu s národem, a proto si myslím, že je na místě národní stát definovat, přičemž v této podkapitole přiblížím i koloniální a postkoloniální stát, který byl ovlivněn právě národním státem.

2.2.1 Národní stát

Mluvíme-li o národním státu, tak nemůžeme hovořit o přesném datu jeho vzniku, můžeme jen konstatovat, že státy nejsou vytvářeny pouze potřebou sebeurčení, ale také politickým soužitím ve státním svazku a politickým smyslem pro celek (působícím nejen uvnitř státu, ale i navenek), čímž se dostáváme k závěru, že národní státy byly vytvořeny pomalým růstem, který trval několik století (Meinecke 2003: 47). Stejně jako jiné ideologie i nacionalismus musí ospravedlňovat určitou mocenskou skladbu a splňovat očekávání lidí. Koukáme-li se z této perspektivy, tak očekáváme zdařilý nacionalismus, který bude provázaný etnickou ideologií a státním aparátem. Národní stát totiž vychází z ideologie, která hlásá, že politické hranice by se měly shodovat s těmi kulturními. Dalším znakem je ten, že stát má monopol na násilí⁴ a zdanění, přičemž tento dvojí monopol je významným pramenem moci. Významnou součástí je byrokratický aparát a psaná legislativa, jenž zahrnuje všechny občany. Většina národních států také disponuje vlastním národním jazykem (Eriksen 2012: 179–180).

2.2.2 Koloniální a postkoloniální stát

„Občanský nebo politický nacionalismus někdy považuje za svou normu etnický nacionalismus. Jednota moderního postkoloniálního státu je například podepřena mytologií původu. Čím více se však univerzální a racionální forma státu snaží posílit svou autoritu pomocí zdrojů z etnické kultury, tím více riskuje, že ji zničí.“ (Eagleton 2001: 73).

⁴ To tvrdí i Max Weber, který říká, že moderní stát je ústavně organizované panství, které se na svém území snaží monopolizovat legitimní užití fyzického násilí, jakožto prostředku panství (Weber 1929: 28).

Kolonie nikdy nebyly kulturně homogenními místy, dalo by se říci, že vznikly jako státy bez národů, ve kterých následně neprobíhala klasická ideologická agenda, jejímž cílem by bylo vytvoření pocitů jednoty, blízkosti a bratrství. Soustředily se spíše na to, jak si uchovat rozdílnost od svých kolonizátorů. Role koloniálních států byly nejvíce patrné při úpravě vztahů mezi „bílými“ a ne-Evropany. Cílená heterogenita byla úmyslně podporována zdůrazňováním „přirozených“ etnických rozdílů a rasovou nerovností. Docházelo ke kategorizaci afrických domorodců, kterým byla připisována kolektivní identita, ta ale byla často vymyšlená, dále byli členěni dle jazyka a umístováni ve vymezených teritoriích. Koloniální stát ale také potřeboval vytvořit sekulárního moderního občana, který by byl ochotný pracovat na bělošských farmách, platil daně a podílel se na moderním stylu života, který byl nepostradatelný pro fungování kolonií (Horáková 2007a: 46).

Postkoloniální stát se tak vyvinul na bázi politiky diferenciací a vyčleňování, čímž znemožnil většině občanů plně se podílet na politickém zřízení, protože občané k tomuto výkonu postrádali potřebná práva. Zde můžeme nalézt největší paradox kolonialismu, kdy se stát pokoušel vytvořit z „divochů“ moderní občany, ale v ten samý moment se je snažil utvrzovat v jejich etnicitě a kulturních rozdílnostech. Toto jednání mělo za následek vytvoření dvojího vědomí, které se promítlo do rozdílného pojetí politické kultury. U etnických skupin vyvinul pocit kolektivní identity, která byla charakteristická pro svůj etnický partikularismus, suverenitu a primordiální kulturní praktiky. Ale na druhou stranu etnická výlučnost kontrastovala s liberálním mravním základem, tedy s požadavkem týkajícím se univerzálních lidských práv. Je možné, že právě tento rázný antagonismus hrál jednu z nejdůležitějších rolí při budování afrických států, jež byly vybudovány na základech kultury předchozích režimů nastavenými kolonizátory. Největším problémem však byl fakt, že územní hranice a identity byly výtvořem bývalých kolonizátorů, a tak byly pro africké masy něčím neuchopitelným. Stejně tak jako národ, který byl pro tyto masy něčím neosobním a abstraktním, a proto se s ním těžko

identifikovaly. Problémem také bylo, že africké nacionalistické elity pojaly národní stát jako zdroj bohatství a moci, tudíž se národní stát založený na ideologii nacionalismu stal v Africe synonymem pro antidemokratické instituce (Horáková 2007a: 47–48).

2.3 Etnicita

Jelikož se má práce soustředí na etnický konflikt, tak je nezbytně nutné, abychom se primárně zaměřili na pojem etnicita, což povede k tomu, že budeme schopni pochopit samotný etnický konflikt.

Etnicitu můžeme chápat jako kulturní praktiky a názory skupiny lidí, kteří se odlišují od ostatních, přičemž se příslušníci etnických skupin sami považují za kulturně rozdílné od jiných skupin⁵ (tato rozdílnost se může lišit – může být vysoká, ale i nízká) a společnost je jako rozdílné vnímá. Mezi tyto odlišnosti můžeme zařadit např. jazyk, historii, původ, náboženství atd. Jedním z významných autorů, který se zabývá etnicitou, je Thomas Hylland Eriksen, a proto se v následující kapitole zaměřím na jeho pojetí etnicity.

Thomas H. Eriksen se domnívá, že v 70. letech 20. století se zdál termín etnicita jako nový, jeho první užití však sahá hlouběji do historie. Slovo etnický pochází z řeckého *ethos* (to má vlastní původ ve slově *ethnikos*), které nejprve znamenalo pohan či barbar. V této podobě jej již od poloviny 14. století můžeme nalézt v angličtině, kdy smysl slova začal postupně odkazovat k rasovým charakteristikám. V době druhé světové války byl ve Spojených státech amerických termín využíván jako eufemistické označení pro Iry, Italy, Židy a jiné skupiny, jež byly považované za méněcenné ke vztahu k dominantní skupině WASP⁶ (bílé anglosaští protestanti). V běžné mluvě a jazyce si slovo etnicita zachovává podtext problémů menšin nebo rasových vztahů, nicméně v sociálních vědách odkazuje spíše ke vztahům mezi skupinami, na které je nahlíženo jak vlastními členy, tak i ostatními jako na kulturně odlišné. Přesto ale majoritní nebo dominantní skupiny nejsou o nic míň etnické než menšiny (Eriksen 2012: 21–22). V tomto tvrzení se shoduje s Horákovou, která říká, že pojem etnicita získal na strategické

⁵ Identita je tedy výsledkem neustálé interakce procesů definování skupin ze strany vnitřních i vnějších členů (Jenkins 2016: 407).

⁶ WASP, neboli White Anglo-Saxon Protestant, označuje bílé Američany anglosaského původu a protestantského vyznání.

významnosti poté, co v sociálních vědách došlo ke změně diskurzu, v reakci na nově vznikající aktivity etnických menšin a změny v postkoloniální geopolitice. Dle ní tedy došlo k prvním debatám o etnicitě a jejím koncepčním rozvoji v období dekolonizace, které je spjato se vznikem nových etnických skupin. Dnes je etnicita často dávána do spojitosti se společnostmi, které jsou západním světem označovány jako málo rozvinuté, popřípadě se týká společností rurálních, náboženských nebo jinak nemoderních (Horáková 2007a: 30–31).

Ve své další publikaci Eriksen zmiňuje to, že etnicita je dlouhodobou a uspořádanou komunikací kulturních rozdílů mezi skupinami, které se navzájem považují za odlišné. Etnicita se tak objevuje pokaždé, pokud se kulturní diference stanou významnými v sociální interakci, a právě proto by měla být etnicita zkoumána na úrovni společenského života, nikoliv ve vrstvě symbolické kultury. Etnicita je tak relační, a může být také situační, což znamená, že etnická povaha sociální interakce je tím pádem podřízená konkrétní situaci (Eriksen 2007: 105). Zjednodušeně řečeno etnicita není samozřejmou a permanentní kvalitou.

Podíváme-li se na případ nacionalismu a etnicity, zjistíme, že se jedná o příbuzné koncepty, protože většina nacionalismů je ve své podstatě etnická. Držíme-li se formální úrovně definic, tak dojdeme k závěru, že rozdíl mezi etnicitou a nacionalismem (jako analytickými koncepty) je jednoduchý. Nacionalistická ideologie je dle Eriksena etnickou ideologií, která se domáhá státu ve prospěch etnické skupiny. V realitě však může být toto rozdělení velmi problematické. V některých případech se může nacionalismus tvářit jako polyetnická či nadetnická ideologie, s cílem podtrhnout sdílená občanská práva, nikoliv sdílené kulturní kořeny. Toto tvrzení můžeme ztotožnit s mnohými africkými zeměmi. Problém by ale mohl nastat tehdy, kdy by se nějakí lidé ocitli v tak zvané šedé zóně mezi národem a etnickou kategorií. Začnou-li pak tyto osoby usilovat o plnou politickou nezávislost, jsou jejich požadavky redukovány na jazyková a jiná práva v rámci existujícího státu. Což lze

krásně vidět na příkladu Mexičana ve Spojených státech, kde patří do etnické skupiny, po návratu zpět do Mexika již ale náleží k národu. V některých společnostech, kde je nacionalismus chápán nestranně a univerzalisticky, může etnická organizace působit jako hrozba pro národní soudržnost a stát samotný. Jiný typ konfliktu mezi nacionalismem a etnicitou bychom mohli popsat jako spor mezi vládou a ovládanou etnickou skupinou v rámci moderního národního státu (Eriksen 2012: 194–196).

2.3.1 Identita

Součástí etnicity je i jakási společná identita v dané skupině, která může být pro etnické skupiny důležitá jako prvek určitého sjednocení.

Panuje jakýsi předpoklad, že lidé automaticky, ale zároveň nevědomě, zařazují sebe i ostatní do sociálních skupin, což činí zejména na základě zřetelných znaků, jako je rasa, pohlaví, věk atd. Jeden člověk může patřit do více sociálních skupin, a tím pádem může mít i více identit. Jedinec může být totiž, a většinou i je, členem různých skupin – může být zároveň Čechem, Pražanem, fanouškem svého oblíbeného klubu, ale i zaměstnancem atd. Identity mají různou důležitost a plní v životě člověk různou roli, mohou se překrývat, ale mohou mezi sebou i „soutěžit“ (Tesař 2007: 51–52).

Z teoretického hlediska může být identita (ať už etnická nebo jiná) chápána jako dvě vzájemně se ovlivňující, ale zároveň nezávislé hodnoty – označení (nominální) a zkušenost (faktické). Faktická hodnota je zejména to, co dané označení znamená, a může se měnit, kdežto nominální identita zůstává stejná. Obě dvě se ale neustále spojují, čímž vytvářejí a reprodukují identitu a její hranice (Jenkins 2016: 407). Můžeme tedy říci, že faktická identita doplňuje a „rozvíjí“ identitu nominální.

Eriksen říká, že kulturní rozdíly procházejí napříč etnickými hranicemi a etnická identita je utvářena na základě sociálně stanovených

představ o kulturních rozdílnostech, ne na základě diferenciací „skutečných“. Zatímco etnická identita je něco, co by mělo odkazovat ke společnému původu, kultura inklinuje ke sdíleným reprezentacím, pravidlům a praktikám. Vyskytují se hluboké etnické nerovnosti bez odpovídajících způsobu význačných odlišností kulturních, stejně jako významné kulturní obměny bez etnických hranic (Eriksen 2007: 99–100). Je tedy pravděpodobnější, že se ztotožníme s jinou kulturou, než že přijmeme jinou etnicitu.

2.3.2 Etnicita v Africe

Afriku můžeme charakterizovat vysokou mírou etnické různorodosti a nerovnoměrným vývojem v jednotlivých oblastech. Výsledkem nerovného modernizačního úsilí je to, že vzbuzuje u mnoha skupin obyvatel etnické protesty a mobilizaci. Etnická heterogenita je pak často interpretována jako příčina politické nestability a konfliktu. Stereotypní argumentaci podporuje tradování termínu kmen, jenž je chápán jako primitivnější kategorie proti značně progresivnější instanci, za kterou je považován národ. Afrika je tak mnohdy prezentována jako oblast kmenové nenávisti, válek a násilí. Etnická dimenze politického života afrických zemí je výsledkem moderních sporů nad mocí a zdroji. V předkoloniální Africe se lidé nazývali třeba Tutsiové nebo Hutuové, tato jména však nebyla součástí jejich dennodenní totožnosti, protože v důsledku migrace (př. manželství, obchod, zisk nové půdy) původní etnická identita zanikala – tribální nebo etnické identity v každodenním životě mnoho neznamenal. Důležitějšími bylo například místo narození, rod či velikost bohatství. Změna nastala v souvislosti s kolonizací a příchodem Evropanů, protože evropští úředníci požadovali, aby měl každý svou etnickou identitu. Důvodem nebyla pouze snaha o efektivní vládnutí, ale zejména snaha oddělit Evropany od původního obyvatelstva, aby zůstala zachována nerovnováha, která umožňovala koloniálním mocnostem obohatit se. Etnicitu nemůžeme však označit jako důsledek ekonomických vztahů či odraz kapitalismu, nacionalismu, kolonialismu nebo apartheidu. Je na místě ale zmínit, že apartheid nese nemalou

odpovědnost za proces utváření etnicity v Jihoafrické republice v dané době. Etnicita v podstatě sloužila zmiňovanému režimu jako nástroj rozsáhlého sociálního inženýrství a sociální manipulaci obyvatelstva ve velkém rozsahu. Etnicita určovala, kde mohou lidé pracovat, bydlet, s kým se mohou stýkat atd. (Horáková 2007a: 32–34). Mobilizace a manipulace etnických identit postihovala v podstatě všechny obyvatele Afriky, ne pouze apartheidní Jihoafrickou republiku.

2.3.2.1 Rasové paradigma v Jižní Africe

Ať už „rasu“ vnímáme jako výplod lidské představivosti nebo pseudovědeckou kategorii, která vysvětluje lidskou variabilitu pomocí kulturních a biologických termínů, co se týče případu Jižní Afriky, musíme si uvědomit skutečnost, že „rasa“ je již po tři sta let jedním z netypičtějších aspektů jihoafrické sociální reality. Snad kromě nacistického Německa bychom na mapě světa s obtížemi našli zemi, která by byla v minulosti větší měrou dotčena smýšlením o „rase“, než je právě Jižní Afrika. Obyvatelé Jihoafrické republiky tak byli determinováni doslova „od kolébky až do hrobu“ příslušností k dané rase, což vedlo k ovlivnění ekonomického, politického a sociálního statusu většiny z nich. Můžeme tedy konstatovat, že v této zemi došlo k bezprecedentnímu soustavnému sociálnímu inženýrství, které bylo založené na přesvědčení v nepřekročitelnosti rasových, lépe řečeno kulturních diferenciací (Horáková 2007b: 116).

2.4 Etnický konflikt

Etnický konflikt může být zapříčiněn rozkolem mezi dvěma (a více) skupinami povzbuzenými nacionalistickým porozuměním a etnicitou. Většinou je ale také jednou z podmínek vzniku etnického konfliktu politicko-ekonomické zvýhodnění jedné skupiny na úkor druhé v souvislosti se skrytým etnickým rozdělením. Pokud lidé z odlišných etnických skupin soutěží o stejné nedostatkové zdroje, přičemž se skupiny začínají dostávat do asymetrických pozic, stává se jejich etnická příslušnost mnohem důležitější, než kdyby k asymetrii nedocházelo (Barša – Strmiska 1999: 141).

Jak uvádí Záhořík, o africkém kontextu a celkově o Africe se často hovoří ve spojení s termínem „eticita“, kterou jsme se již zabývali. Stejně tak důležitá jako je sama etnicita, je ale důležitá i etnická identita či etnický konflikt, jedná se o frekventované termíny, které se v dnešní době objevují stejně často jako nacionalismus nebo národ, přičemž jejich význam může být leckdy zavádějící (Záhořík 2012: 16). Nutné je si však uvědomit, že i v dnešní době je význam těchto termínů nejednoznačný a různě se liší.

Etnický konflikt může mít mnoho podob, přesto je nevhodným definovat všechny, protože nejsou předmětem mé diplomové práce, tudíž by v této práci ztrácely své opodstatnění, a proto se zaměřím jen na konflikty, které je pro mou práci nezbytné definovat. Jelikož jednou z mnou vybraných komparovaných zemí je Rwanda, konkrétně etnický konflikt, jenž na jejím území proběhl, a který je nazýván rwandskou genocidou, je na místě definovat si, co to vlastně genocida je. Další mnou vybranou zemí je Jihoafrická republika, na jejímž území docházelo k rasové segregaci, tudíž je nutné i tento pojem definovat.

2.4.1 Genocida

Genocida⁷ je složeninou z řeckého *genos* (rod, zde ve smyslu národ) a latinského kořene *cide* (vrah), která má vystihovat podstatu odmítnutí práva celého národa či etnika na existenci. Genocida je nejvyšším stupněm kolektivního násilí, přičemž se jedná o snahu o zničení odlišné skupiny. Politolog Rudolph J. Rummel odhadl, že mezi lety 1900–1987 bylo vládami vlastních států zabito cca 130 milionů obyvatel. Přičemž v mezistátních střetech i vnitrostátních válkách padlo zhruba přes 34 milionů osob a dalších 39 milionů civilistů zemřelo na následky vojenských akcí. Je tedy ironií, že vláda, která má své obyvatelstvo chránit a zajistit mu bezpečí ho ještě více ohrožuje. V tomto součtu hrály významnou roli etnické konflikty, přestože tato role nebyla výjimečnou. Násilí je často využíváno jako prostředek k udržování soudržnosti či posilování identity skupiny. Násilné činy mohou posloužit jako sociální rámec, přičemž kolektivní násilí je závislé zejména na situačních faktorech (ne na vrozených). Častou formou represe je teror, zejména skrze snahu o vyvolání kolektivního strachu, který může sloužit i jako prostředek společenské polarizace. Teror nevyužívají pouze etnická hnutí, ale i státy, které se tato hnutí snaží potlačit. Genocida, jako snaha o fyzické zničení určité skupiny, je tak založena na odlidštění. Ke genocidě zpravidla dochází na základě několika faktorů, mezi které patří existence rozporu mezi skupinami, nerovnováha sil v neprospěch budoucí oběti a zejména vhodná příležitost (Tesař 2007: 205–206; 215).

Jak tvrdí Eriksen, s ohledem na to, že nacionalisté považují některé formy kulturní a etnické odlišnosti za „nepatřičné“, vymezují vládnoucí skupiny etnickou heterogenitu v mnoha případech jako problém, se kterým je nutné se vypořádat. Nejbrutálnějšími metodami, jakými státy otázku minorit řeší, jsou otevřená genocida a nucené přesídlení (Eriksen

⁷ Slovo poprvé použil židovský polský právník Rafael Lemkin v roce 1944, který byl v té době uprchlíkem v USA. Zasloužil se o to, že v roce 1948 byl zločin genocidy zařazen do tzv. ženevských konvencí OSN.

2012: 200). Jednou z těchto genocid si prošla i Rwanda, kdy docházelo k vyvražďování Tutsiů Hutuy v roce 1994.

Dle *Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia* můžeme genocidu definovat jako čin spáchaný v úmyslu zničit zcela nebo částečně některou národní, etnickou, rasovou nebo náboženskou skupinu jako takovou. A to například usmrcením příslušníků skupiny, způsobením těžkých tělesných ublížení nebo duševních poruch členům skupiny, úmyslné uvedení kterékoli skupiny do takových životních podmínek, které mají přivodit její úplné nebo částečné fyzické zničení (OSN 1948: čl. II).

Genocida sama o sobě je velmi brutální záležitostí, přičemž je nám všem jasné, že neproběhla pouze zmiňovaná Rwandská. Snažím se spíše poukázat na to, že je děsivé, že tato genocida proběhla poměrně nedávno, tedy na konci minulého století, kdy si je, troufnu si říci, celý svět vědom toho, jak děsivé následky takové jednání má. Ne nadarmo ji tedy Eriksen označuje jako jednu z nejbrutálnějších metod, jak řešit otázku menšin.

2.4.2 Územní etnická segregace

Barša chápe územní etnickou segregací jako přeskupování obyvatelstva podle etnických znaků, bez ohledu na to, zda jsou výsledkem záměrného etnického čištění nebo jsou tyto přesuny spontánní, způsobené strachem z reálného či imaginárního nebezpečí. Územní segregace může i na krátkou chvíli ochránit znesvářené komunity, které touto cestou mohou dosáhnout míru tím, že se „odpojí“. Negativním dopadem pak je nejen omezení komunikace a styku, ale zejména může dojít k vyostření konfliktu prostřednictvím zveličování rozdílů mezi skupinami a vytváření obrazu nepřítele (Barša – Strmiska 1999: 143).

Eriksen zase chápe segregaci na etnickém principu jako způsob státní nadvlády, přičemž jejím výsledkem je fyzické vyloučení minority z majority, jež je často ospravedlňováno domnělou kulturní méněcenností

dané menšiny. Ideologie zároveň častokrát konstatuje, že je zhoubné „mísit kultury“ či rasy, a proto kladou důraz na udržování hranic. Takový kontext pokaždé vystihuje mocenská asymetrie, ačkoliv je možné analyzovat jej optikou vyjednávání. Zřejmým exemplářem etnické segregace je pak Jihoafrický apartheid (Eriksen 2012: 201).

I v případě apartheidního režimu a rasové segregace došlo k vymezení a úmluvě ze strany OSN, která nese název *Mezinárodní úmluva o potlačení a trestání zločinu apartheidu*. Dle této úmluvy je apartheid označován jako zločin proti lidskosti a že nelidské činy, které plynou z praktik a politiky apartheidního režimu a obdobných politik a praktik, jsou zločiny, jež jsou v rozporu se zásadami mezinárodního práva, zejména především s cíli a zásadami Charty OSN. Podle článku II. „zločin apartheidu“, který zahrnuje podobnou politiku a praktiky rasové segregace a diskriminace, jaké byly uplatňovány v Jižní Africe, se vztahuje na nelidské činy, které jsou páchané s cílem vytvořit a následně upevnit nadvládu jedné rasové skupiny osob nad jakoukoliv jinou rasovou skupinou osob a systematicky tyto osoby utlačovat. Jedním ze zločinů je například jakékoliv legislativní či jiné opatření, jehož smyslem je zabránit rasové skupině (popřípadě skupinám), v účasti na politickém, sociálním, ekonomickém a kulturním životě země a záměrně vytvářet podmínky, které znemožňují plný rozvoj skupiny/skupin především tím, že jsou příslušníci rasové skupiny/skupin zbaveni základních lidských práv a svobod, včetně práva na práci, práva založit povolené odborové organizace, práva na svobodu myšlení a projevu atd. Dalším zločinem je zřizování oddělených rezervací a ghett pro příslušníky určité rasové skupiny/skupin, zakazování uzavírání smíšených manželství mezi příslušníky různých rasových skupin či například vyvlastňování půdy (OSN 1973: čl. I–II).

Z těchto charakteristik je zřejmé to, že se vládnoucí elita snaží zajistit, respektive udržet, své postavení tak, že bude určitou skupinu separovat nebo jí k tomu bude nutit, čímž ale může docílit i vyostření vztahů. Následný postup OSN a snaha tyto zločiny eliminovat tím, že

v případě jejich porušení dojde k jejich potrestání je na místě a velmi vítaná.

V této části se již pomalu dostáváme k praktické části mé diplomové práce, a proto je na místě si přiblížit africký kontext.

3 Africký kontext

V posledních letech se naše historické chápání afrikánského nacionalismu změnilo. Už nemůže hovořit o afrikánském nacionalismu v podmínkách neměnné nadčasové tradice, dokonce o něm nemůžeme hovořit jako o afrikánském nacionalistickém hnutí nebo jako o sociálně nediferencovaném subjektu, který sleduje čistě svůj vlastní primární etnický program. V současné době máme mnohem hlubší pochopení způsobů, jakými byla afrikánská identita zfalšována od konce devatenáctého století, dokonce známe i prostředky, kterými byla afrikánská etnika mobilizována za účelem zachycení státní moci ve dvacátém století. Přesto v našich znalostech zůstávají mezery, přičemž jednou z nich je vztah mezi křesťanským nacionalismem, apartheidem a konceptualizací rasových rozdílů. V Jižní Africe to vše bylo umocněno strachem z idealismu, respektive ideologie rasy měla tendenci být diskutována z hlediska její funkční užitečnosti – do jaké míry můžeme říci, že rasistické myšlenky vyjadřují základní třídní zájmy (Dubow 1992: 209). Způsob zmíněné manipulace můžeme spatřit i v mnou vybraných komparovaných případech Rwandy a Jihoafrické republiky.

V některých oblastech Afriky se při snaze ustanovit nepřímou vládu kolonizátoři setkali s různými problémy. Například ve Rwandě a Burundi Němci (později Belgičané) špatně pochopili komplikované vztahy, které v předkoloniální době vládly mezi skupinami Hutuů a Tutsiů. Kolonizátoři na tyto vztahy nahlíželi příliš zjednodušeně a dali tak monarchii a vládnoucí elitě Tutsiů mnohem větší moc, než kterou předtím disponovala. To mělo za následek, že (především Belgičané) zformovali levné a fungující struktury nepřímé vlády, jenž byl však prvopočátkem katastrofy v budoucnosti. Oproti tomu v expandujících společnostech osadníků, mezi které můžeme zařadit i Jižní Afriku, bylo využití systému nepřímé vlády nepředstavitelné jak pro evropské vlády, tak pro bílé osadníky samotné. Osadníci se snažili zajistit mnohem větší kontrolu afrických pracovních sil, daní a přírodních zdrojů. Systém vlády, který se zde vyvinul, byl diametrálně odlišný a měl velké dopady na následný

politický rozvoj. Systém přímé vlády byl zcela běžným fenoménem, protože kolonialisté se velmi rychle dovědli, že nepřímá vláda by poskytla lokálním náčelníkům neúnosnou moc. Systém, jenž využíval zejména přímé vlády, byl ustanovován především ve frankofonních oblastech Afriky (např. v západní Africe), kdy francouzští správci zformovali novou politickou vrstvu, která často pocházela z místní populace, ale očekávalo se, že bude loajální koloniální správě, které bude i přímo odpovědná. Frederick Lugard⁸ propagoval nepřímou vládu a povýšil ji na něco jako politickou filozofii. V mnoha bodech byl však tento systém reakcí na dlouhotrvající problém nedostatku zdrojů v oblastech, kde byl již systém politických zdrojů vytvořen – silné a zavedené systémy vlády, jako například v severní Nigérii, Ugandě a Rwandě – pokusení ho využít bylo ale příliš veliké. Relativní snadnost, s jakou byly tyto nepřímé vlády zavedeny, můžeme vysvětlit skrze jasnou ochotu místních elit ke spolupráci. Tutsiové ve Rwandě se horlivě chopili příležitosti upevnit svůj sociopolitický status v nově naskytnuté situaci. Ve 30. letech 20. století pak Britové rozšířili systém nepřímé vlády i na svá území v centrální a jižní Africe, včetně severní Rhodesie, Njaska, Svazijska, Basutska a Bečuánska. Ve své době poskytl systém nepřímé vlády ideologické ospravedlnění toho, že moc nebyla sdílena s novou africkou elitou vzdělanou misemi, která se objevila ve dvacátých letech a byla politicky stále uvědomělejší. Nová elita pak soupeřila a později přímo povstala proti elitě „tradiční“, která byla vnímána jako podporující imperialismus. Pro Brity znamenala nepřímá vláda odstup od Afričanů, která má zajistit, aby byli vládci pouze připojeni k evropské civilizaci. Systém nepřímé vlády posílil ideu kmenové identity. Dalším jejím cílem měla být určitá legitimizace, vytvoření či upevnění systému, pomocí kterého bude možné dosáhnout cíle civilizační mise a stabilizovat koloniální systém (Reid 2011: 161–163).

⁸ Frederick Lugard (1858-1945) byl britský praktik imperialismu a první generální guvernér Nigérie (1914-1919).

3.1 Afrika v 90. letech

V průběhu devadesátých let došlo ve vztahu ke „stavu Afriky“ k mnoha událostem, které dávají za pravdu jak pesimistům, tak optimistům. Dvojznačnost je možná nejlépe symbolizována událostmi roku 1994, ve kterém došlo demokratickou cestou ke svržení jednoho z nejtyranštějších a nejrasističtějších režimů na kontinentu a ke zrodu „duhového národa“ v Jižní Africe, zároveň však také došlo ke strašlivé genocidě ve Rwandě, během které byl zabit téměř jeden milion lidí během několika týdnů. Události roku 1994 tak skutečně ilustrují, jak je nevhodné hledat „body zvratu“ a „nové začátky“ místo identifikování postupných změn (Reid 2011: 263).

4 Genocida ve Rwandě

Abychom se mohli zaměřit na první mnou vybraný příklady – tedy genocidu ve Rwandě – je nutné seznámit se s jejím historickým vývojem, protože genocida nenastala ze dne na den, nýbrž má své kořeny již v historii, a proto se zaměřím na historický vývoj Rwandy.

4.1 Historický vývoj

Spolu s vytvářením velkých skupin a jasným definováním hranic přišly také mýty a historie, které měly spoluutvářet společné vědomí kmenové příslušnosti a identity. Koloniální správa spolu s „kmenovými“ elitami se snažily vytvářet určitou mytologii. Byl to však proces znovuvytvoření Rwandy, který měl ty nejtragičtější dlouhodobé následky. Předkoloniální vztahy mezi zemědělci lidu Hutuů a majiteli dobytka Tutsii byly složité a proměnlivé – byla mezi nimi vzájemná rivalita, ale také velké množství smíšených manželství a vzájemná ekonomická a kulturní závislost. Němečtí a belgičtí kolonizátoři se snažili podpořit to, co vnímali jako přirozenou dominanci Tutsiů nad Hutuy. Od počátku 20. století začaly být vytvářeny mýty o historické nadvládě a nadřazenosti Tutsiů – na jejich tvorbě se podílela jak koloniální správa, tak Tutsiové samotní – založené na všem možném: od fyzického vzhledu (vzrůstu a držení těla), ekonomického statusu (vyšší status vlastníků dobytka), až po rasové argumenty (Tutsiové byli ti, kteří přinesli civilizaci ze severu). Tak vznikla vláda nad většinou Hutuů, což bylo uspořádání, které až do začátku 20. století neexistovalo. Počátek 20. století byl tedy obdobím tvorby jejich „kmenové historie a tradice“, jejímiž autory byly samy údajně „tradiční“ authority. Byly formalizovány „kmenové tradice“, jimž byla přisuzována velká starobylost, a které nesměly být porušovány. Také místní jazyky získaly standardizovanou podobu. Identity, které byly v předkoloniálním období proměnlivé, řízené pragmatismem a stále se vyvíjející, byly nyní pevně dány a kodifikovány, psané záznamy posloužily k tomu, aby daly celému procesu rys nevratnosti. To přispělo k utvrzení „kmenových“ identit a umožnilo vytváření historií o nadvládě velkých „kmenů“ často

však pomíjejících složitost skutečných historických vztahů a význam menších skupin, které byly nyní do těch větších zahrnuty, nebo byly alespoň marginalizovány. Byl to převážně výsledek úsilí intelektuálů, kteří preferovali větší identity a lobbovali za „kmenovou jednotu“. Nebylo to však jen intelektuální cvičení. I v ostatních sférách života přinášely socioekonomické podmínky nové identity (Reid 2011: 201).

V historickém vývoji Rwandy, respektive nahlížení na Hutuy a Tutsii, se promítá Mafejeho teorie týkající se tribalismu, kdy evropské koloniální mocnosti s sebou přinesly takové změny, které ovlivnili směřování původních obyvatel. Mám konkrétně na mysli to, že vztahy mezi Hutuy nebyly ve všech obdobích idylické, nicméně spolu oba „kmeny“ dokázaly vyjít, ale poté, co němečtí (ale zejména belgičtí) kolonizátoři vyzdvihli Tutsie, nad Hutuy, kterých byla na území většina. Docházíme tak k tomu, že ačkoliv se koloniální mocnosti snažily vytvářet moderní občany, v ten samý moment je utvrzoval v jejich etnicitě a kulturních rozdílech.

4.1.1 Boj za nezávislost a vyostřené vztahy

Ve Rwandě byl boj za nezávislost zastíněn rostoucím napětím mezi Tutsii a Hutuy. V roce 1959 následovalo krvavé povstání Hutuů proti monarchii Tutsiů, které bylo ukončeno až zásahem Belgičanů, kteří se snažili zorganizovat přechod moci na majoritní skupinu Hutuů. V místních volbách v roce 1960 získalo hlavní politické hnutí Hutuů – Parmehutu – naprostou většinu a následujícího roku byla svržena monarchie Tutsiů. Parlament dovedl v roce 1962 Rwandu k nezávislosti, nicméně etnické napětí přetrvávalo i v následujících letech. Právě obavy z údajných snah Tutsiů získat zpět svou moc byly příčinou hrozného masakru v roce 1994, ve kterém byli zabíjeni jak Tutsiové, tak jejich údajní „přátelé“ z řad Hutuů. V sousední Burundi si Tutsiové udrželi moc od získání nezávislosti až do roku 1993 (Reid 2011: 245).

Rwandským prezidentem byl od roku 1973 Hutu Juvénal Habyarimana, který jako velitel Národní gardy svrhl prezidenta

Kayibandu. Svůj režim založil na velmi nakažlivé hutuské rasové ideologii, která se projevovala již ve školních lavicích, neboť mladí Hutuové a Tutsiové se z hloubi duše nesnášeli již v tomto věku. Sílení Rwandské vlastenecké fronty⁹, kterou založili Tutsiové, již emigrovali po masakru v roce 1963, a opírali se o Ugandu, vytvářeli hrozbu občanské války (Ternon 1997: 280). Na příkladu Habyarinama můžeme spatřit příslušnost ke skupině Hutuů, přičemž se ale zároveň vymezujeme vůči skupině Tutsiů.

Politická moc po vzniku nezávislosti připadla do rukou hutuské většiny, nicméně v následujícím období se neslo ve znamení latentního etnického konfliktu mezi Hutuy a Tutsii. Byli to právě Tutsiové, kteří zaplňovali uprchlické tábory v Burundi, Ugandě, Tanzanii nebo Zairu. Ve chvíli zisku nezávislosti se tedy projeví i politické zájmy, etnické rozdělení přetrvalo a dokonce se mnohem více prohloubilo. Po vyhlášení nezávislosti se objevila ve rwandských průkazech totožnosti poznámka Hutu nebo Tutsi, což mělo za následek, že se tento průkaz za nějaký čas stal v zemi, kde navzdory rasistickým předpoklům neexistoval rozdíl mezi Hutuy a Tutsii, osvědčením smrti (jako kdyby v Evropě Davidova hvězda). Nevratný cyklus strachu a obav přeměnil někdejší fikci kolonizátorů v realitu, což vygradovalo tak, že dnes je ve Rwandě každá osoba etnicky označena a podle okolností je buď obětí, nebo vrahem (Záhořík 2012: 122; Ternon 1997: 272, 276). Což podtrhuje tvrzení Eagletona z úvodu mé práce, že koloniální státy se ztotožnily s mytologií, která jim byla poskytnuta kolonizátory.

S termíny Hutu a Tutsi se široká veřejnost setkala právě kvůli proběhlé genocidě ve Rwandě, kdy byly v době kolonialismu termíny kladeny na úroveň rasy. Jejich politizace v době dekolonizace a vyhlášení nezávislosti měla svůj podíl na vypuknutí občanské války ve Rwandě a Burundi, respektive genocidách, které si vyžádaly mnoho životů. Obě země se taky staly ztělesněním manipulace se skupinovou identitou. Do příchodu německých kolonialistů vycházela hutusko-

⁹ Rwandan Patriotic Front (Front Patriotique Rwandais) – RPF

tutsijská diferenciaci ze staré kategorizace kmenů a z definice společnosti uspořádané do dědičných stavů či rangů. V minulosti tak byly kulturní rozdíly v regionu spojeny se způsobem produkce, z nichž každý byl typický pro určitou etnickou skupinu, či spíše rasu. Rwanda je tvořena třemi etnickými skupinami – Tutsiové (údajně přišly z Etiopie), Hutuové (Bantuského původu, věří se, že pocházejí z Kamerunu) a Twaové (původní obyvatelstvo tohoto území). Hutuové, kteří tvořili 84 % obyvatel Rwandy, byli spojováni převážně se zemědělstvím, zatímco Tutsiové, kterých bylo před genocidou 15 %, byli převážně pastýři dobytka, což určovalo prvotní nerovnost, protože dobytek je cennějším artiklem než produkce týkající se zemědělství. Jednou z tradic, jež výrazně ovlivnila vnímání etnických a sociálních rozdílů ve Rwandě a Burundi, a která byla území přiřknuta koloniální správou, interpretovala dějiny Rwandy na základě vnější vize (evropského rasistického schématu a feudálního pojetí královské hodnosti) a nově uspořádala pletivo moci. Historiografie jim přiřkla fiktivní minulost, založenou na hamitské¹⁰ hypotéze, která je založená na čtyřech předpokladech, přičemž prvním z nich je ten, že etnické kategorie jsou definovány na základě biologických kritérií. Druhým je, že každá skupina má svébytné místo původu, třetí vyzdvihuje jednotnou historii skupiny a čtvrtý, závěrečný, říká, že dějiny tohoto regionu lze vysvětlit na základě migrace těchto jednotných skupin a dobývání jedné druhou. Aplikujeme-li tuto hamitskou hypotézu na případ Rwandy, můžeme konstatovat, že Tutsiové migrovali odkudsi z Etiopie (či Somálska) a dobyli Hutuy, původní obyvatele regionu. Tutsiové s sebou dle těchto tradic přinesli veškerou znalost státnosti. S růstem předkoloniální státní moci se pojmy Hutu a Tutsi staly významnými politickými kategoriemi. Po vzniku kolonií se meze etnických kategorií uzavřely a bylo nadmíru obtížné změnit etnickou příslušnost nebo sociální status. Handicap skupiny Hutuů a výhody skupiny Tutsiů během německého a zejména pak belgického kolonialismu vzrostly. Všichni náčelníci, kteří byli v tomto období jmenováni koloniálními institucemi, byli

¹⁰ Hamité prý pocházejí od Cháma, jehož potomci byli v Bibli prokleti a v prvopočátcích byli považováni za praotce černochů.

Tutsiové. Hutuové cítili, že jsou odsouzeni zůstat navěky „podřadnými nádeníky“. Tyto společenské pohyby vytvořily zdání, že být Tutsi znamená mít moc a bohatství, kdežto Hutu bylo synonymem marginalizace a podřízení. Spolu s rozkvětem hutuského politického uvědomění hutuští vůdci artikulovali a akcentovali potřebu změny ve rwandské společnosti, což vedlo k hutuskému povstání v roce 1959 a přispělo i k vyhlášení rwandské nezávislosti v červnu 1962. Politický vývoj ve Rwandě byl poznamenán nacionalizací tutsijské politiky v 50. letech, která vyústila v požadavek na urychlenou dekolonizaci, zatímco Belgičané věnovali větší pozornost hutuskému prvku, čímž pomohli straně PARMEHUTU¹¹ k uskutečnění sociální revoluce, jejímž výsledkem byl odchod asi sto padesáti tisíc rwandských Tutsiů do exilu v Burundi či Ugandě (Záhořík 2012: 119–121, Moghalu 2005: 9; Ternon 1997: 273–275).

¹¹ Parti du Mouvement de l'Emancipation Hutu – Strana hnutí za emancipaci Hutuů.

4.2 Genocida ve Rwandě

Během genocidy ve Rwandě v roce 1994 byl zabit přibližně milion Tutsiů a umírněných Hutuů během pouhých tří měsíců – od dubna do června – zatímco svět nečinně přihlížel, a to včetně OSN, která měla v oblasti malé zastoupení, avšak nemohla, nebo nechtěla zasáhnout. OSN měla dokonce již předem určité informace o tom, že v oblasti narůstá napětí mezi etniky. Po katastrofě, když začalo vzájemné obviňování, se „vyspělý svět“ opět kál a litoval své nečinnosti. Mnozí pak porovnávali netečnost vůči situaci ve Rwandě s horečným humanitárním úsilím na Balkáně v podobné situaci (Reid 2011: 294).

Základy pro genocidu z roku 1994 byly vytvořeny již v období od roku 1990, kdy Habyarimanův¹² režim usiloval o co největší militarizaci společnosti a státu tím, že rekrutoval významné množství mladých mužů do armádních složek. Cílem navyšování počtu rekrutů byla obava z hrozby, kterou pro režim představovala invaze tutsijských jednotek ze sousední Ugandy v říjnu 1990. Tato guerillová válka byla až do 17. dubna 1994 omezena na kopcovitá území na severu, neboť Francie podnikla rychlou vojenskou intervenci a vojska zde byla přítomna do již zmiňovaného data. Během zmíněného období, tedy v letech 1990 až 1994 docházelo k uzavírání a následnému porušování mírových dohod (Záhořík 2012: 122; Ternon 1997: 272–276).

V říjnu 1990 přešla Rwandská vlastenecká fronta do ofenzívy, což se neobešlo bez následků, a proto jako odvetný čin bylo armádou zmasakrováno tisíce Tutsiů, v zemi pak sílilo demokratické hnutí, apelující na ukončení násilností a teroru. V červnu 1991 byl Habyarimana nucen povolit systém více stran, přičemž v srpnu 1993 podepsal společně s Rwandskou vlasteneckou frontou Arushské dohody, které počítaly s ustavením prozatímní vlády a s nasazením mezinárodních sil Mise Spojených národů na pomoc Rwandě¹³. Extrémistické skupiny Hutuů ze

¹² Juvénal Habyarimana byl v letech 1973 – 1994 rwandský prezident, podporoval hutuské obyvatelstvo.

¹³ United Nations Assistance Mission for Rwanda – UNAMIR

severu země však s tímto počinem nesouhlasily, dokonce podepsání dohod chápali jako zradu ze strany Habyarimana, a proto se pokoušely o zastavení demokratického procesu, protože se obávali o ztrátu politické moci a privilegií, které by mohli z Arushské dohody vyplynout. Tvrdé jádro, jež bylo v prezidentově okruhu vedeno jeho manželkou Agathou Habyarimanaovou, uvádělo do chodu stále krvavější represivní aparát, což následně zavedlo praxi etnických čistek s heslem „Žádný Tutsi!“. Francie přesto i nadále podporovala prezidenta Habyarimana, vyzbrojovala rwandskou armádu, finančně jí pomáhala a zajišťovala její výcvik. Ve francouzských novinách, ale vyšel náhodný článek, který vedl francouzskou veřejnost k tomu, aby se domnívala, že Francie stojí za zemí v nouzi, snaží se chránit demokracii, vykonávat humanitární práci a bránit své vlastní občany. Genocida, s příběhy o rozvíjející se hrůze, se začala objevovat v tisku (zejména v *Le Figaro*, *Libération* či *Le Nouvel Observateur*), čímž byl narušen tento pohodlný obraz, který byl nahrazen podrobnými důkazy o spolupůsobení francouzské vlády s režimem Hutuů. Mezitím byl Habyarimana zaneprázdněn snahou o pozdržení provádění Arushských dohod. Podplácel, vynucoval a shromažďoval Hutuské politiky, včetně jeho mírnějších oponentů, tím, že označoval všechny Tutsie jako společného nepřítele. V důsledku těchto machinací se opoziční strany v roce 1993 rozpadly mezi extrémistické a umírněnější frakce. Hutuští extrémisté byli odhodláni vykonat finální řešení a problém s Tutsii vyřešit genocidou. Tento plán vyžadoval seznamy jednotlivců, kteří se stanou jejich cíli. Dne 6. dubna 1994 se Habyarimana účastnil summitu v Dar es Sallamu a očekávalo se, že konečně bude souhlasit s implementací Arushských dohod. Když se ale v ten samý den vracel zpět do Kigali jeho letadlo (s francouzskými piloty) bylo zasaženo dvěma raketami, rwandská rozhlasová stanice RTLM¹⁴ ihned obviňovala Rwandskou vlasteneckou frontu z atentátu, ačkoliv někteří se domnívali, že atentát spáchali extrémističtí Hutuové, kteří Habyarimana vinili ze zrady. Následně však nedošlo k žádnému vyšetřování odpovědnosti za atentát, ale do hodiny od havárie letadla Hutuské milice a prezidentská

¹⁴ Radio Télévision Libre des Milles Collines

garda vytvořily zátarasy kolem Kigali. Přičemž vzápětí nato došlo k prvním masakrům, kdy šlo o cílevědomé vraždění (stejně jako tomu bylo v Burundi v roce 1972). Mezi první oběti patřili hutuští politici opozičníci, tutsijští intelektuálové, povraždění s celými rodinami, ale i belgičtí vojáci, kteří byli příslušníky UNAMIRu. Až ve druhé fázi, nadcházejících zhruba sto dnech, docházelo k vyvražďování všech Tutsiů bez rozdílu. Ve všech regionech Rwandy tak došlo k nejrychlejší genocidě v dějinách a bylo zabito 10 % rwandského obyvatelstva, přičemž došlo až k 333 obětem za hodinu. Více než polovina obětí byla zabita během prvních čtyř týdnů nízkými technologiemi (mačetami, motykami, zbraněmi či ručními granáty), ale s velmi vysokou efektivitou. Uvádí se, že v zemi nastala nepředstavitelná hromadná jatka, přičemž se uvádí 200 tisíc až 500 tisíc mrtvých a na milion uprchlíků. Můžeme tedy konstatovat, že toto násilí překonalo vše, co bylo od dob nacismu považováno za krvavou lázeň. Rwanda tak byla v roce 1994 poznamenána pachem smrti. Jak řekl nejmenovaný svědek události časopisu *Time*: „*There are no more devils left in hell; they are all in Rwanda*“¹⁵. Za touto anarchií stála skupina fanatiků, muži z prezidentovy gardy, kteří vedli první štvance a vypustili své milice proti obyvatelstvu. Mezitím, co ve Rwandě probíhala genocida, postupovala od východu vojska Rwandské vlastenecké fronty a obsazovala zemi. Došlo tak k tomu, že vládní síly byly zatlačeny do malého prostoru na západě. Během června a července 1994 byla situace velmi vyostřená, vládla anarchie a násilí přesáhlo veškeré hranice. Vygradovalo to do takových sfér, že hutuští vojáci vtrhávali i do sirotčinců a zabíjeli děti Tutsiů, nebo bylo v kostele nalezeno stovky mrtvol. Na Západě vzbudilo mediální odhalení genocidy hrůzu a bylo voláno po zásahu mezinárodního společenství. To dávalo najevo rezervovanost, pouze Francie přišla s návrhem vyslat své jednotky, za účelem zřízení bezpečné zóny pro uprchlíky a obyvatelstvo rwandského jihozápadu, a proto na podnět tohoto počínání získalo 2 500 francouzských vojáků pověření od OSN a dva měsíce střežilo ze základen v Zairu území, které bylo v tomto období

¹⁵ „*V pekle už nejsou žádní ďáblové; všichni jsou ve Rwandě.*“

ušetřeno válčení i masakrů. Avšak červencový vítěz Rwandská vlastenecká fronta kritizovala dvojí roli Francie ve rwandské záležitosti a požadoval odchod francouzských vojáků, kteří tak učinili, a následně byli vystřídáni vojáky z UNAMIRu II. Než ale byly vládní síly definitivně poraženy, vybízely a nutily hutuské obyvatele, aby se uchýlili do Zairu. Tato hromadná migrace více než milionu lidí na území, které nebylo pro tak velký nápor obyvatel nikterak připraveno, vyvolala humanitární katastrofu, již jen zčásti pokryla mezinárodní pomoc. Většina vojenských činitelů, kteří se genocidy dopustili, se nyní s velkou pravděpodobností ukrývá v Zairu mezi uprchlíky v táborech, zatímco vylidněnou a zničenou zemi – Rwandu – kontroluje Rwandská vlastenecká fronta (Ternon 1997: 280–282; Wallis 2007: 104; Mohgalu 2005: 14–17).

Jak již bylo zmíněno výše, rwandská genocida má na svědomí mnoho životů, přičemž je děsivé uvědomění si, že od období nacistických čistek ji můžeme řadit mezi ty nejhorší zločiny, které byly na lidech v historii spáchány. V podstatě můžeme tento etnický konflikt označit jako ukázkový příklad definice etnického konfliktu, neboť k němu došlo mezi dvěma skupinami, které byly povzbuzeny etnicitou, přičemž se snažily docílit politicko-ekonomického zvýhodnění vlastní skupiny na úkor té druhé.

Otázku, kterou si může mnoho lidí ve světě klást, je, proč nijak nezasáhlo mezinárodní společenství? Můžeme se pouze domnívat, proč svět pouze přihlížel a nepokusil se zasáhnout a genocidu tak ukončit. Jedním z důvodů mohlo být i to, že Rwanda je pouze malou zemí, tudíž v ní například Spojené státy Americké neviděly takový potenciál, který by ovlivnil jejich zahraniční politiku v přístupu právě ke Rwandě, nebo mohla být důvodem končící studená válka, s jejímiž následky se USA musely vypořádat, tudíž byla důležitější situace na jejím vlastním území. Jednoduše řečeno Spojené státy nebyly schopny poskytnout takovou pomoc, která v danou chvíli byla potřeba. Nabídka pomoci Rwandě ztroskotala, protože američtí političtí lídři nebyli ochotní podstoupit nezbytný risk. Tudíž v tuto chvíli byl křik milionu lidí po přežití ignorován.

Celý svět (včetně USA či OSN) předstíral, že se nic neděje, což v tomto ohledu poškodilo pověst nejen USA, ale i OSN (Tatum 2010: 37–38). Dalšími důvody, proč mezinárodní společenství nezasáhlo, mohlo být i to, že intervence jsou finančně náročné, státy jsou nuceny nasazovat vlastní vojáky, či se v případě neúspěchu musejí zodpovídat vlastnímu obyvatelstvu. Nicméně si myslím, že si téměř celý svět uvědomuje, že takové genocidě, k jaké ve Rwandě došlo, už by docházet nemělo, naopak by se jí mělo předcházet.

4.3 Nový režim ve Rwandě

V červenci 1994 Rwandská vlastenecká fronta porazila armádu Hutuů, ale i samotnou vládu ve Rwandě, přičemž byla následně zřízena vláda Národní jednoty pod umírněným Hutuem – Pasteurem Bizimungu, a vedoucím Rwandské vlastenecké fronty – Paulem Kagamem, jako viceprezidentem. Bizimungu se v roce 2000 rozhodl odstoupit a nahradil ho právě Kagame, který byl znovu zvolen s obrovskou většinou podporou. Jeho podpora je jakýmsi měřítkem jeho úspěchu v podpoře stability a usmíření, ale zároveň je to důsledek tlaku Rwandské vlastenecké fronty na voliče. Vítězství Rwandské vlastenecké fronty přesvědčilo asi 800 tisíc Tutsijských uprchlíků, aby se vrátili v letech 1994 až 1996 zpátky do Rwandy. Stovky tisíc hutuských vyhnanců se také vrátilo do Rwandy v letech 1997 až 1999, přičemž s sebou přinesli dovednosti potřebné k obnově státu. Avšak vítězní Tutsiové monopolizovali vládu Národní jednoty, administrativu a soudnictví, dokonce převzali majetek uprchlých Hutuů, ostatní Hutuové se znovu ve své historii dostali pod vládu Tutsiů. Hutuové jsou politicky, ale i ekonomicky marginalizováni, a mezi sebou jsou hluboce rozděleni na ty, co něco udělali nebo neudělali během genocidy. Tutsiové, kteří aktuálně řídí zemi, byli v exilu po třicet pět let nebo se narodily mimo Rwandu, tudíž jsou názorově odlišní od Tutsiů, kteří zemi neopustili. Tutsiové se obávají návratu Hutuské majoritní vlády, ale Hutuové chtějí plnou demokracii, aby mohli získat moc. Tutsiové dále vyžadují spravedlnost za genocidu, ale Hutuové se spravedlnosti obávají nebo popírají, že to co se stalo, bylo genocidou (Laband 2007: 275–276).

Z tohoto pohledu se zdá, že soupeření o moc ve Rwandě nikdy neskončí, neboť jedno etnikum se bojí nadvlády etnika druhého a naopak. Myslím si, že jedinou nadějí na usmíření je to, že se někteří Hutušští obyvatelé „chytí za nos“ a nebudou popírat, že rwandská genocida nebyla skutečně genocidou, čímž by mohlo dojít k alespoň minimálnímu vyvážení sil. Otázkou však zůstává, zda pro ně není příslušnost ke svému etniku důležitější.

4.4 Etnicita ve Rwandě

S populací 8 miliónů je Rwanda jednou z nejhustěji osídlených zemí na světě, což by mohlo být jedním z vysvětlení neustálého etnického konfliktu, který zde proběhl. Jak jsem již psala, Rwandané jsou rozdělení do tří etnických skupin, pro rekapitulaci Hutuové tvoří 85 %, Tutsiové 15 % a etnikum Twa 1 % obyvatelstva. Avšak na rozdíl od většiny ostatních afrických zemí s různorodými a zřetelnými jazykovými rozdíly, tyto tři etnické skupiny, které ve Rwandě nalezneme, mluví stejným jazykem, jenž se nazývá *Kinyarwanda*. Kromě společného jazyka tyto skupiny, zejména pak Hutuové a Tutsiové, sdílejí podobné kulturní praktiky a hodnoty. Snad největším rozdílem je to, že Hutuové byli spíše usedlí zemědělci, kdežto Tutsiové byli spíše kočovní pastýři dobytka. V tuto chvíli by mohl člověk upozornit, avšak existuje i určité překrývání ekonomických aktivit obou skupin. Roky společné koexistence a uzavírání sňatků mezi těmito dvěma etniky vedly k tomu, že i někteří Hutuové vlastnili dobytek a Tutsiové naopak půdu. Za prapůvod vyostření konfliktu do genocidy tak můžeme označit koloniální mocnosti z konce devatenáctého století, přičemž jejich obavami byly fyzické rozdíly mezi Hutuy a Tutsii, které mocnosti upřednostňovaly před lingvistickou homogenitou obou skupin. Tutsiové jsou obecně hubenější a vyšší než Hutuové, zatímco Hutuové jsou menší a svalnatější se silnými znaky Bantu. Twaové jsou Pygmejové, kteří se živí jako lovci a sběrači. Neexistuje však žádná shoda o tom, která by tyto fyzické rozdíly mezi Tutsii a Hutuy vysvětlovala. Nicméně to, jak na Tutsie nahlíželi evropští kolonizátoři, mohlo mít i vliv na to, že následovali etnické konflikty mezi těmito skupinami. Například John Speke, první Evropan, který byl u pramene Nilu, propagoval myšlenku nadřazené rasy v regionu, kdy dle jeho názoru byly politické a společenské systémy ve střední Africe v roce 1859 příliš zdokonalené pro „černé obyvatelstvo“. Dospěl tak k závěru, že Tutsiové, kteří v tomto období byli ve Rwandě politickou elitou, museli pocházet ze severu a dokonce mohli souviset s „šlechtickými Evropany“ (Laband 2007: 255–257). Myslím si, že ať jsou kořeny obou etnik

rozdílné, ve výsledku jsou bez sebe navzájem neúplnými, což by si etnika možná sama v průběhu svého vývoje uvědomila, pokud by do něj nezasáhla vnější jednotka.

4.5 Identita ve Rwandě

Rwandský stát se dnes obecně vyhýbá užívání termínů Hutuové a Tutsiové ve smyslu politických identit. Přijali však „genocidní rámec“, ze kterého lze kategorizovat obyvatelstvo politicky, což znamená, že genocida z roku 1994 je vyhlášena jako událost, která utváří pouze politicky korektní kategorie pro identifikaci a směrnice pro státní politiku. Státní jazyk ve Rwandě, který slyší nejen úředníci, ale i množství ostatních obyvatel, rozděluje populaci do pěti kategorií: (1) navrátilci, (2) uprchlíci, (3) oběti, (4) přeživší a (5) pachatelé. Navrátilci jsou především Tutsijští (ale i Hutušští) exulanti, kteří se vrátili s Rwandskou vlasteneckou frontou. Uprchlíci jsou rozděleni do dvou podskupin (a) staré případové zatížení se týká zejména Tutsijských uprchlíků před genocidou, zatímco (b) nové případové zatížení se týká období po genocidě, a hutuských uprchlíků, používají se také okruhy dělení dle OSN a nevládních organizací. Mezi oběti jsou údajně řazeni jak Tutsiové, tak Hutuové, protože je na tuto kategorii nahlíženo jako na oběti masakrů vnitřní politické opozice. Pokud jde ale o identifikaci živých obětí, tak se tato identifikace vztahuje pouze na tutsijské přeživší genocidy a staré případové zatížení, protože nové případy nejsou považovány za oběti, a proto častokrát nemají ani nárok na pomoc například při výstavbě domů. Ve výsledku je tedy termín přeživší aplikovatelný pouze na Tutsie, kvůli tomu, že genocida byla zaměřena pouze na ně. Z této logiky plyne, že přeživším je Tutsi, který byl v době genocidy ve Rwandě, ve které žije dodnes. Slovo se pro Hutuy nepoužívá, protože se předpokládá, že každý Hutu, který se genocidě postavil, byl zabit. Na druhém konci pomyslné linie zase stojí domněnka, že každý živý Hutu byl buď aktivním účastníkem, nebo pasivním divákem v probíhající genocidě. Morálně, byť ne legálně, obě skupiny nesou vinu, a proto je značné dilema být v současné Rwandě Hutuem, neboť je toto označení jakýmsi rovnítkem k označení pachatel (Mamdani 2002: 266–267). Otázkou tedy zůstává, jak moc silná je identita běžného Hutua, zda se cítí být více Hutuem,

přestože mu to přináší spíše škodu než užitek, nebo spíše obyvatelem Rwandy, na kterého není nahlíženo Tutsii skrze prsty.

4.6 Nacionalismus ve Rwandě

Nahlížíme-li na nacionalismus jako sounáležitost lidí k jednomu státu, tak si troufám tvrdit, že ve Rwandě je nacionalismus obtížné hledat, s ohledem na historii, jako pojící jednotku všech obyvatel. Zaměříme-li se na jakousi formu nacionalismu navázanou na etnicitu, tak bychom již mohli být úspěšní. Myslím si ale, že to, co můžeme nejvíce přiblížit nacionálnímu citění ve Rwandě, jsou například státní svátky. Rwandská vláda vyčlenila několik dní jako národní svátky, které mohou být světské povahy, nebo povahy náboženské. Cílem těchto svátků je zejména dát občanům země příležitost, aby se oprostili od etnických či politických přesvědčení, která je po většinu času rozdělují. Například prvního ledna se oslavuje jako státní svátek v mnoha zemích Afriky, ale jedním ze světských svátků, jehož datum má pro Rwandu nejspíš hlubší význam, je první červenec, kdy je slaven den nezávislosti (ta byla v roce 1962 Rwandě přiznána ze strany Belgie). Dalším důležitým svátkem je den národního osvobození, který připadá na čtvrtého července, a oslavuje úspěch rwandské vlastenecké armády při převzetí kontroly nad politickou mocí země v roce 1994 po hrozných zkušenostech s genocidou. Posledním, mnou zmíněným svátkem, je den Kamarampana, který se slaví 25. září, přičemž se označuje jako výročí zrušení monarchie a nastolení demokratické vlády v roce 1962 (Adenkule 2007: 122).

Jak jsem již zmiňovala v průběhu této kapitoly, myslím si, že koloniální mocnosti mají svůj podíl na genocidě, která ve Rwandě proběhla, protože ovlivnily postupný vývoj státu. Tím nechci říci, že by k tomu etnickému konfliktu nikdy nedošlo, nevraživost, podpořená vlastní identitou, mezi etniky jistě panovala, ale je těžké soudit, do jakých rozměrů by vygradovala bez zásahu okolního světa.

5 Apartheidní režim v Jihoafrické republice

Politika apartheidu se zrodila ve strachu, živila se pýchou a přetrvávala díky zmatení. Její kombinace vyšinutého idealismu a banálního pragmatismu jí pomohla vydržet po většinu druhé poloviny dvacátého století. Americký novinář Jim Hoagland chytře poznamenal, že definující rozdíl mezi bílou nadvládou, jak ji praktikovali v Jižní Africe, a v jeho rodné Jižní Karolíně, spočíval v tom, že apartheid byl projektován jako „mise“. Když byl apartheid na vrcholu, na počátku sedmdesátých let, bílí neustále dávali černochům svobodu, materiální odměny či cokoliv jiného. V praxi byl ale apartheid vysoce vykořisťovatelským systémem rasové nadvlády, který byl silně podpořen osvojením si pravidel chování. Jihoafrická republika možná nebyla nejvíce vykořisťující kapitalistickou společností na světě (ačkoliv ji mezi ně můžeme zařadit), ani nebyla jedinou společností založenou na rasovém a etnickém rozdělení. Její zákonné zakotvení rasových kategorií, spolu s obrovskými rozdíly v bohatství mezi bohatými a chudými, se však ve druhé polovině dvacátého století neměnily. Rozsah, v němž byli jihoafrický rasismus a kapitalismus vzájemně závislími, zůstává předmětem zpochybňování. Všude je kladen důraz na to, že ohromná většina chudých byla černá, kdežto většina bílých, ne-li všichni, byli nevyhnutelně bohatí. Ve světě, který se zalekl důsledků rasové a koloniální nadvlády, se apartheid Jižní Afriky stal předmětem globálního, ne-li univerzálního odsouzení (Dubow 2014: 276–277). Jak jsem se již zmiňovala výše, mezinárodní společenství apartheid a rasovou segregaci odsuzuje, což je patrné i z *Mezinárodní úmluvy o potlačení a trestání zločinu apartheidu*.

5.1 Období apartheidu

Krátce po skončení druhé světové války začal být v Jihoafrické republice zaváděn systém apartheidu, který byl zakořeněn v dlouhodobých historických, kulturních, ekonomických a rasových bariérách. Národní strana tuto politiku oddělení podpořila a posílila a rozšířila segregaci obyvatelstva. Stalo se tak v reakci na sílící africký nacionalismus po celém africkém kontinentě, kterého se bílé obyvatelstvo obávalo, protože se snažili o zachování rasové rozdílnosti a nadřazenosti jedné rasy druhé. Jihoafrická republika tak byla nucena pokračovat v tom směru, který ji udali již první kolonizátoři. Afrikánci tak doufali, že bude upevněna bílá nadřazenost, čímž získají neomezený přístup k africké pracovní síle (Cottrell 2005: 83).

Například Frantz Fanon si pokládá otázku¹⁶, co je vlastně Jižní Afrika? Na kterou si odpovídá, že se jedná o kotol, kde 2 530 300 bělochů mlátí obuškem a zavírá do ohrady 13 milionů černochů. Ti nebozí běloši černochy nenávidí nikoli proto, že rasismus je dílem drobných obchodníků a kolónů, kteří se v mnohých případech velmi nadřeli bez většího úspěchu. Činí tak proto, že struktura Jižní Afriky je strukturou rasistickou, přičemž se objevují návrhy, jejichž cílem je oddělit domorodce od Evropanů, nejenom územně, ale i ekonomicky a politicky. Má jim být pouze umožněno budovat si vlastní civilizaci pod vedením a vládou bělochů, ale zároveň se má eliminovat kontakt mezi jednotlivými rasami. Jsou předkládány návrhy, aby domorodci žili na zvláštních územích v co největším možném počtu (Fanon 2011: 96–97).

Eriksen se zase domnívá, že pokud převládající skupina zdůrazňuje kulturní rozdílnosti a dělá z nich ctnosti, mohou mít příslušníci minority dojem, že jsou aktivně diskriminováni, což je i případ Jižní Afriky, kde byly černým Afričanům odpírány kariérní možnosti dostupné bílým, kteří se jim dokonce podporou afrických jazyků snažili znemožnit ovládnutí angličtiny (Eriksen 2012: 233). Postkoloniální stát tak

¹⁶ V souvislosti s apartheidním režimem.

vyčleňoval obyvatelstvo a upíral mu možnost vzdělávat se, díky čemuž by se mohl podílet na politickém dění, to se však apartheidnímu režimu nezamlouvalo, neboť mu segregace ras vyhovovala.

Další snahou o ukotvení moci bílých Afričanů bylo to, že vláda přeměnila správu afrického obyvatelstva tak, že v roce 1951 zrušila jedinou oficiální africkou instituci fungující v celostátním měřítku – Zastupitelskou radu domorodců¹⁷. A následně vytvořila osm (případně deset) teritorií, přičemž každé z nich se stalo „domovinou“ potenciálního afrického „národa“, a bylo spravováno bílou poručnickou skupinou Bantu, která se skládala převážně z dědičných náčelníků. Ve své „domovině“, neboli v tak zvaných bantustanech, se měl africký „národ“ rozvíjet svým vlastním směrem se všemi svými právy, která mu ale byla ve zbytku země odepřena (Thompson 2001: 191). Snažení ukotvit identitu občanů v jednotlivých populačních skupinách bylo běžně v bezprostředním rozporu s dynamickou povahou lidského chování a jednání. Dokonce i města byla dělena na oblasti, kde mohly různé skupiny bydlet. V projektu domovin tak apartheidní vláda využila předchozích projektů na vytváření rezervací, přičemž se snažila přesunout černé Afričany z urbánních i rurálních oblastí na periferii. Bantustany vznikaly především na fragmentovaných územích a byly definovány na základě zákona o registraci obyvatelstva. To se v praxi projevovalo tak, že každému černošskému obyvateli byla přidělena oblast, ve které musel žít, avšak nebylo možné se volně stěhovat, to bylo umožněno pouze na základě pracovních smluv. Cílem bylo zejména rozdrobení černošské opozice vůči bílé nadvládě. Bantustany byly nenáviděny jejich obyvateli, protože v nich vládla korupce, panovaly zde násilnosti a byly nestabilní. Co se týče ekonomického hlediska, tak byly domoviny chronicky závislé na dotacích z Pretorie. Apartheidní politika v letech 1950–1980 měla na svědomí násilné přesídlení více než tři miliónů černých obyvatel Jihoafrické republiky, to v celkovém součtu představovalo celou jednu pětinu obyvatelstva v roce 1960 (Horáková 2007a: 91–93).

¹⁷ Natives Representative Council

Zemi se během apartheidního období (tedy od roku 1948) vcelku dařilo udržovat poměrně stabilní ekonomickou situaci, což bylo dáno zejména tím, že měla obrovské zásoby nerostného bohatství, zároveň se mohla pochlubit relativně vyspělým průmyslem, rozvinutou infrastrukturou sítí a také přízní ze strany západních aktérů mezinárodního společenství. Ačkoliv aktéři režim oficiálně kritizovali kvůli nedodržování lidských práv, tolerovali ho a fakticky s ním kooperovali, protože význačným rysem jihoafrického režimu byl silný antikomunismus, což bylo pro Západ v období studené války jedním z nejdůležitějších aspektů. Zejména z tohoto důvodu země Západu uvalily na Jihoafrickou republiku sankce (vojenské, obchodní a finanční) až během 80. let, kdy bylo evidentní, že životaschopnost režimu se nezadržitelně chýlí ke konci. To, že Západ vůči režimu nezasáhl dříve, mělo za následek jeho dobu trvání, ale také pomohl k upevnění regionálního postavení země. Pád demokratického režimu v Portugalsku odstartoval významné regionální změny na jihu Afriky. Jihoafrická republika, jež byla do této chvíle schopna kontrolovat své hranice a zamezit pronikání protiapartheidních sil z okolních území, se ocitla v situaci, kdy jedinými bezpečnými hranicemi byly ty s Jižní Rhodesií. Ostatní okolní státy proti režimu vystupovaly, což vyvrcholilo v polovině 70. let v založení platformy Frontových států, přičemž jejich cílem bylo vytvoření regionálního tlaku, který by vedl k destabilizaci a následnému zhroucení režimu v Jihoafrické republice. Poté, co došlo ke svržení bělošského režimu v Rhodesii (právě za pomoci Frontových států), transformovala se platforma do klasické mezinárodní organizace – Jihoafrické rozvojové koordinační konference¹⁸. Cílem organizace nebylo pouze svržení jihoafrického režimu, ale také pomoci snížit hospodářskou závislost členských států na ekonomice Jihoafrické republiky, protože její silné ekonomické postavení bylo chápáno jako nástroj, skrze který posilovala své regionální postavení (Piknerová 2014: 125–126).

¹⁸ The Southern African Development Coordination Conference – SADCC

5.2 Konec apartheidu

V letech 1989 až 1994 Jižní Afrika překvapila celý svět. Ačkoliv se země jevila jako zničená nebývalým násilím a nacházela se na pokraji občanské války, „černým“ a „bílým“ politikům se podařilo dojít k ukončení více než tři sta let bílé nadvlády a vytvořily nerasistickou ústavu, která účinně přenesla moc do rukou černošské většiny. Dne 10. května 1994, kdy předsednictví Jižní Afriky přešlo z Afrikánců, kteří vedli stranu bílé nadvlády, na africké nacionalistické hnutí, došlo k jednomu z největších úspěchů 20. století. Můžeme se pouze domnívat, zda svůj podíl na zániku apartheidního režimu v Jihoafrické republice měly i hluboké změny ve světě. V roce 1989 došlo k postupnému rozpadu Sovětského svazu, čímž začínalo docházet ke hroucení se komunistických režimů ve východní Evropě, či došlo k pádu Berlínské zdi. Po studené válce, kdy by se dalo říci, že svět byl ovládán Západem, měly obě strany konfliktu zájem o mírové a demokratické vyřešení sporu, protože bylo zřejmé, že jihoafrická vláda by nedokázala bílou nadřazenost i nadále udržet, zároveň však bylo jisté, že osvobozené hnutí by nebylo schopné režim svrhnout. Došlo by maximálně k tomu, že by se obě strany navzájem poškodily, ale celkového vítězství by nedosáhla ani jedna z nich, výsledkem by bylo to, že by nejvíce trpěli všichni obyvatelé Jižní Afriky (Thompson 241–243). Přestože se po opravdu dlouhou dobu snažili původní Evropané udržet svou nadvládu všemožnými prostředky, například ovlivňováním běžného života „černých Jihoafričanů“, ve výsledku pochopili, že demokratické ukončení sporu, bude tím nejlepším řešením.

5.3 Následky apartheidu

Dědictví ideologie apartheidu se představuje jako jedna z největších překážek v rozvoji demokracie a nerasovosti nové Jižní Afriky, což vedlo k myšlence vytvořit jeden jihoafrický národ, jehož základní charakteristikou by měla být vnitřní pestrost a kulturní bohatost. Vědomí příslušnosti k jedné národní identitě by mělo pomoci překlenout rozdílnosti, které byly uměle vytvořeny v období apartheidu. Transformace jihoafrické společnosti neměla opomenout ani kulturní složku. Tento proces odstartoval prezident Nelson Mandela bonmotem „duhový národ“, který měl současně symbolizovat jednotu a rozmanitost kultur. Etnicita či rasa již měla být v nově tvořící se společnosti irelevantním faktorem. Politická transformace se tak měla nést v duchu a kompromisu, nikoliv v duchu spravedlnosti a odplaty, čímž vznikl slogan „jeden národ, mnoho kultur“. Nová Jižní Afrika tak měla být vytvářena na třech podstatných aspektech – budování národa, nerasovosti a smíření. (Horáková 2007a: 187–189).

Jihoafrická republika si tak prošla bouřlivým vnitropolitickým vývojem, během kterého se vystřídala období ekonomických a politických vzestupů a pádů. Zatímco v období apartheidu se alespoň první dvě dekády vyznačovaly ekonomickou prosperitou, která však byla vykoupena vnitrostátním napětím, období po roce 1994 můžeme hodnotit jako hospodářsky utlumené, neboť prioritou Jihoafrické republiky byla emancipace na mezinárodní scéně. Politická prestiž byla v 90. letech velmi úzce spojena s osobností Nelsona Mandely, prvním černošským prezidentem Jihoafrické republiky, který vymezil nový kurz zahraniční politiky a nasměroval ji vstříc většímu mezinárodnímu angažmá. Dnes se Jihoafrická republika může chlubit diverzifikovaným hospodářstvím, reálnou ekonomickou silou a vcelku značnou mezinárodní prestiží, za kterou může do značné míry vděčit právě Mandelovi (Piknerová 2014: 123).

V devadesátých letech byla Jižní Afrika dávána zbytku Afriky za vzor a sám Mandela sklídl aplaus na mezinárodní scéně, a to oprávněně. Jeho poselství o usmíření a velkorysosti, jeho vize multirasového a multikulturního „duhového národa“ hrála obrovskou roli při stabilizaci země v kritickém období druhé poloviny devadesátých let. Nicméně obraz stárnoucího Mandely nastupujícího do prezidentského úřadu zakryl v mnoha ohledech hluboce zakořeněné problémy země – hroživou chudobu převážné většiny černého obyvatelstva, rozbujele násilí v mnoha městech – Johannesburg soupeří s Nairobi a Lagosem o první místo v žebříčku nejnásilnějších městských aglomerací světa. Dalším problémem je vleklý boj proti AIDS, vůči kterému zaujal Mandelův nástupce Thabo Mbeki nepřilíš aktivní postoj. Vzhledem k tomu, jakou euforii vyvolaly změny pod vedením Afrického národního kongresu¹⁹ v roce 1994, bylo jasné, že bude následovat zklamání. Mbeki se však projevil jako srdcem demokrat a pragmatik a Africký národní kongres stále v daném období představoval tu nejlepší možnou budoucnost, ve kterou mohla Jižní Afrika doufat (Reid 2011: 298). Mbeki nahradil Mandelův etnicky pluralitní koncept „duhového národa“ lokálně zaměřenou vizí africké renesance. Jeho projev „Jsem Afričan“²⁰ v roce 1996 označil nové směřování a preference, co se týče směřování a budování Jihoafrické společnosti. Již nepoužíval pojem „duhový národ“, ale začal hovořit o hrdosti nad tím být černý a o schopnostech, kterými černí disponují. Došlo tak k přesunu od rétoriky „duhového národa“ k objevu „afričanství“ (Horáková 2007a: 191).

V dnešní době se koukáme na apartheid a jeho následky především optikou akademických pracovníků, kteří se snaží proběhlou situaci analyzovat. Například v dokumentu *The Debt of Dictators* z roku 2005 se tvůrci zaměřovali na země, jako jsou Argentina, Filipíny a Jižní

¹⁹ Africký národní kongres (African Native Congress – ANC) vznikl na popud černošských představitelů, převážně z řad inteligence, přičemž se dožadovali přiměřeného zastoupení v nejvyšším zákonodárném sboru. Africký národní kongres se v roce 1923 přejmenoval z politické strany, která nesla název Jihoafrický domorodý kongres (South African Native Congress – SANC), protože původní „kongres“ nevzali bělošští představitelé na vědomí (Balík 1998: 12).

²⁰ „I am an African.“

Afrika v souvislosti s praxí nadnárodních bank, kterou je v dokumentu rozuměno zejména to, že nadnárodní banky půjčují velký obnos financí diktátorům po celém světě, což následně ovlivňuje každodenní život obyvatel těchto zemí, můžeme tedy vidět i to, jak dění ovlivnilo obyvatele Jihoafrické republiky. Ve zmiňovaném dokumentu Prince Shapiro, jenž vyrůstal ve Východním Kapsku, recituje báseň, ve které v podstatě kritizuje to, jakým směrem se ubíral vývoj Jihoafrické republiky a jaký on má na danou situaci názor. Myslím si, že je pro tuto práci přínosnou, neboť nepoukazuje na to, jak situaci vidí aktér „zvenčí“, ale jak ji vidí osoba, která je touto situací bezprostředně dotčena.

„Too much blood was shed. Tears were bitterly shed. From evil hands, the devil's hands, we divided this land. Sweating the day in, sweating the day out. Sweating for liberation, yet still we are in starvation. Politricks, religiotricks, tricknology and all the tricks you may find. I no more business. What do they say? I got to pay for I way cos me, oh no never gonna vote again. We voted for liberty, poverty we did not choose. We voted for liability, fortuity we did not choose. We voted for unity, identity we did not choose. We voted for morality, brutality we did not choose. We voted for sovereignty, scrutiny and audacity – that's insanity we did not choose. My community is born poor, our way of survival is sour. Even though we suffer, as if my people never labour. My people need honour, for still their hearts are pure“ (Shapiro 2005).²¹

²¹ Příliš mnoho krve bylo prolito. Hořké slzy byly prolity. Zlýma rukama, ďáblovýma rukama, rozdělili jsme tuto zemi. Potili jsme se den co den. Potili jsme se za osvobození, přesto stále hladovíme. Politické triky, náboženské triky, trikologie a všechny triky, které můžete najít. Už se více nestarám. Co oni říkají? Musím platit za to, co jsem si vybral, a proto už nikdy nebudu volit. Hlasovali jsme pro svobodu, chudobu jsme si nevybrali. Hlasovali jsme pro odpovědnost, náhodu jsme si nevybrali. Hlasovali jsme pro jednotu, identitu jsme si nevybrali. Hlasovali jsme pro morálku, brutalitu jsme si nevybrali. Hlasovali jsme pro suverenitu, kontrolu a drzost – takové šílenství jsme si nevybrali. V mé komunitě se rodíme chudí, náš způsob přežití je kyselý. Přestože trpíme, jako by moji lidé nikdy nepracovali. Moji lidé potřebují čest, neboť jejich srdce jsou stále ještě čistá.

V básni tak můžeme vidět, nejen názor jedince na celé dění, ale i odkaz k jakési sounáležitosti a národní identitě, přičemž označuje komunitu, ve které žije, jako „moji lidé“, což můžeme propojit i s prvky nacionalismu.

5.4 Jihoafrická identita

Historické studium africké identity je obecně ovládáno primordiálními a konstruktivistickými perspektivami, které zdůrazňují buď kulturní odolnost, nebo materiální reálnou politiku, kde jsou sociální identity realizovány jako produkty lidského jednání nebo volby (Davies 2009: 6). Skupinová identita je vždy podchycena selektivním zapamatováním a zapomínáním. Národní identita a národní dědictví jsou pak budovány prostřednictvím společné paměti a tradice, které jsou pečlivě filtrovány historickými událostmi do oficiálního vyprávění. Post-apartheidní Jihoafrická republika, podobně jako velké množství ostatních postkoloniálních afrických zemí bezprostředně po nezávislosti, byla/je státem, hledajícím národ. Po skončení apartheidního režimu skončila i jakási chvíle soudržnosti a následně se objevil obtížný úkol vybudovat nový národ z několika, mnohdy i protichůdných, identit. Nový národ měl nejen začlenit bývalé oběti a pachatele, ale měl také překonat spojení melancholичnosti s obětmi a negativním vnímáním nacionalismu. Nový Jihoafrický stát se měl konstruovat jako pozitivní, společný případ (Bremmer 2007: 94). Dle Horákové kdysi Afrikánec Andries Treurnich hovořil o třinácti národech, obývajících Jižní Afriku. Přičemž z jeho pohledu šlo o „bílý národ“, dále pak o obyvatele deseti domovin, barevné, kteří domov v očích Afrikánců postrádali, a konečně lid indického původu. Jazykově se pak jihoafrická populace dělila na skupiny Nguni, Sotho, Venda a Šngan-Tsonga, přičemž po roce 1994 bylo úředně uznáno jazyků devět²². Ačkoliv se někomu může takové množství jazyků jevit jako přehnaně velké, v Africe byl tento počet viděn jako nedostatečný a navrhovali další jazyky²³. Lze ale budovat novou národní kulturu v prostředí, které se honosí jedenácti oficiálními jazyky, domnělou absencí rasových klasifikací a soupeřením o národní symboly? Někteří se domnívali, že pokud má být společná kultura vytvořena, nebude

²² Ndebelština, severní sothština, jižní sothština, tsongánština, tswanština, vendština, xhosština, ngunština a zuluština.

²³ Představitelé Panafrického kongresu navrhovali přidat ještě tamilštinu, hindštinu a gudžerátštinu, zatímco Africká muslimská strana Jižní Afriky chtěla arabštinu.

vybudována skrze jeden jediný úřední jazyk. Politickou otázkou ale je, zda je možné národní kulturu, nezakotvenou ve vztahu k půdě, třídě a „rase“ vůbec vytvořit. Co se týče situace Jižní Afriky, tak hlavním cílem je zejména zlepšení ekonomické situace africké většiny. V souvislosti s jihoafrickým národem je pokládán důraz na africkou hegemonii v harmonii s multikulturní a nerasovou společností, přičemž je podtrhováno zejména „afričanství“, spolu s uznáváním rozličnosti a přetrváváním civilizovaných, religionistických, ale i jiných identit v Jihoafrické republice (Horáková 2007a: 219–220).

5.5 Jihoafrická etnicita a budování národního státu

Důležité je uvědomit si teoretické rozdíly mezi etnickou skupinou a národem. Etnická skupina je národ nebo komunita, o níž se věří, že má společný původ, což naznačují společné kulturní atributy. Národ jsou lidé, častokrát etnická skupina, která tvrdí, že má právo na politickou autonomii. Tato definice odráží chápání společného smyslu, že existuje mnoho etnických skupin, které nejsou národy, a že existují nacionalistická hnutí (jako Africký národní kongres), kteří deklarují samosprávu pro multietnickou společnost (Piper 2002: 75). Vláda národní strany tak byla jakýmsi prostředníkem afrikánského nacionalismu k nacionalismu africkému, který ho nahradil. Stát, který zdědil Africký národní kongres, byl spíše než vzorem nacionalismu, vzorem Weberovy racionality, který si mnoho bílých Afrikánců toužebně pamatovalo (Holdt 2010: 23). Čerstvá vlna afrikánského nacionalismu je zároveň ukázkovým příkladem obranné reakce na globalizační tendence. V první řadě není zachraňován jazyk, identita nebo kultura, protože ohrožen je především tak zvaný lingvistický kapitál Afrikánců, a jeho prostřednictvím tak i sociální moc. To objasňuje proč je vzdělávací oblast tak důležitou pro nacionalistickou agendu, jedná se totiž o instituci, která v sobě obsahuje nejen výrobce, ale i konzumenty, to znamená, že i trh pro afrikánštinu a z tohoto důvodu musí být zachráněna. Otazník však zůstává nad tím, jaké implikace má vzdělání v mateřském jazyce – a následná socializace do jiné „vysoké“ kultury, než je standardem pro převládající populaci – pro vybudování jednotného národa, národní jednotu a ekonomický rozvoj v nové Jižní Africe (Horáková 2007a: 2004).

Pokud existuje příliš mnoho zmínek o budování národa, naznačuje to, že je něco špatně, dotyčný národ buďto neexistuje a musí být vybudován nový, nebo trpí vážnými vadami a měl by být opraven. Ve většině afrických případů se jedná o vybudování národa nového. Vzhledem k historickému vývoji afrického kontinentu jsou hranice většiny afrických států obecně neslučitelné s etnickými hranicemi a obsahují velké množství různých etnických skupin, tudíž mají ve výsledku tendenci

mít přirozeně nedopovídající národní jednotku. Zároveň se ale spíš snaží o dominantní postavení a pokouší se začlenit periferní (sociálně i geograficky) etnické skupiny do jedné základní. V těchto případech politické dominance jádrové etnické skupiny znamenalo, že etnický charakter národního celku může být považován za samozřejmost. Ve většině afrických států, je pro jejich velkou etnickou rozmanitost, těžké určit etnické kořeny. Vzhledem k vážným potížím spojeným se snahou o vytvoření pocitu národní identity v takových etnicky rozmanitých a často hluboce rozdělených společnostech nemusí být překvapující, že etnický prvek národního budování je často přehlížen nebo považován za nevhodný. Proto diskurzy v zemích jako je Jihoafrická republika, mají tendenci podporovat vysoce politickou nebo občanskou koncepci národní identity, která se musí jasně odlišit od skupinových identit na základě etno-kulturních loajalit (Orman 2008: 24–25). Budování národa tak můžeme chápat jako vytvoření politické identity, která může být odlišena od jakékoliv etno-kulturní identity, kterou občané mohou mít.

6 Závěr

V této práci jsem se zabývala zejména etnickým konfliktem, konkrétně pak zeměmi, kterými jsou Rwanda a Jihoafrická republika, a jejich následnou komparací. Nicméně k etnickému konfliktu se pojí velké množství pojmů, které bylo potřeba přiblížit, abych se mohla zabývat dvěma vybranými případy.

Jak jsem uvedla již v úvodu této práce, nacionalismus je obtížné definovat, přestože se mu věnuje mnoho autorů, možná i právě tento fakt jeho jednoznačnější charakterizování ztěžuje. Nicméně tento teoretický rámec dokládá to, že nacionalismus (stejně tak jako etnicita či identita) jsou závislé případ od případu. Můžeme vymezit jakousi spojitost mezi několika případy, vždy je ale nutné přihlídnout na ně konkrétně a ne pouze obecně, a proto jsem se v mé práci věnovala dvou konkrétním případům, abych poukázala na to, jak nacionalismus, etnicita či identita konflikty ovlivnily, přestože v obou případech k tomu přispěly jiným způsobem.

V úvodu práce jsem si stanovila za cíl, poukázat na rozdíly v příčinách vypuknutí konfliktů v mnou vybraných případech, na které jsem chtěla poukázat skrze nacionalismus, identitu a etnicitu.

Na první pohled se může zdát zvláštní, že genocida proběhla právě na území Rwandy, protože se rozpoutala na prostoru někdejších monarchií s opravdu velmi dlouhou tradicí státnosti, nikoliv ve státech, které byly zcela uměle vytvořeny a narýsovány na stolech v kancelářích koloniálních úředníků (Záhořík 2012: 119). Jak ale podotýká Katongole, všichni jsme takoví, jak si sami sebe představujeme, a jak si nás představují ostatní, což je samo o sobě spojeno s příběhy, které si říkáme my samotní, ale i s příběhy, které o nás říkají ostatní. Rwandané se bohužel stali lidmi, kteří byli ochotni zabít se navzájem kvůli příběhu, který jim poprvé vnukli Evropané, ale oni ho následně přijali za svůj a vyprávěli si ho mezi sebou (Katongole – Wilson-Hartgrove 2009: 52). Čímž v podstatě dál šířili přesvědčení, které jim bylo vnuknuto jejich

bývalými kolonizátory. Tím mám na mysli myšlenku Belgičanů, kteří v Tutsích viděli jakousi podobnost s Evropany, a proto můžeme s nadsázkou říci, že s nimi jednali jako více sobě rovnými, než jak nahlíželi na Hutuy. Z této myšlenky můžeme v podstatě dojít k závěru, že kolonizátoři mohou mít také svůj podíl na nesvárech ve Rwandě, protože v obyvatelích Rwandy spíše poukazovali na rozdílnost etnik, než na jejich podobnosti, a jejich vzájemnou možnost doplňovat se, co že týče zemědělství a chovu dobytka. Rwandskou genocidu z roku 1994 tak můžeme považovat za nepřímý výsledek evropské expanze v pozdní době devatenáctého století, který byl povětšinou doprovázen kolonizací. Problém kolonizace tak obnáší nejen průnik objektivních a historických podmínek, ale i postoj člověka k těmto podmínkám. Myslím se, že co se týče Rwandy tak svou roli sehrála především etnicita, případně identita, než nacionalismu, protože Rwandu lze chápat jako území, kde můžeme nalézt dvě znesvářená etnika, než jako jednotný stát, který „táhne za jeden provaz“.

Naopak tomu bylo v Jihoafrické republice, kde se kolonizátoři začali rozmáhat, segregovat původní obyvatelstvo s cílem být mu do jisté míry nadřazenou rasou, čímž v nich spíše vzbuzovali jakousi sounáležitost mezi nimi navzájem, protože ve své osobě jim vytvářeli společného nepřítele. Jižní Afrika ale skutečně dokázala vytvořit iluzi rasové harmonie, o to se zasloužila zejména díky nekrvavé cestě od apartheidního režimu k demokracii. Vznik „Nové“ Jižní Afriky můžeme spojovat s rokem 1994, kdy došlo k prvním všerasovým volbám. Na tento malý zázrak (jak je relativně nenásilný přechod od apartheidu k demokracii v odborné i populární literatuře nazýván) můžeme nazírat i jako na hozenou rukavici těm, kteří Jižní Africe předpovídali „masakr mezi rasami“. I přes extrémně striktní rasové hranice a následnou společenskou segregaci, včetně dědictví obrovských sociálních nerovností, je ve výsledku možné dospět k určitému stupni národní jednoty a k vizi společných zájmů, přestože se idea jednoho národa může zdát diskutabilní a její realizace může být velmi obtížně dosažitelná

(Banton 1998: 210). Oproti Rwandě šlo v Jihoafrické republice spíše o pospolitost obyvatel na základě identity, která byla utvářena na základě viditelných prvků, kterým byla například rasa a sociální postavení.

Porovná-li tak oba konflikty, tak je na první pohled zřejmé, že každý z nich měl nejen jinou příčinu, ale i jiný průběh. To, že každý z nich byl jiné povahy, jeden byl genocidou a druhý apartheidním režimem, snad není třeba ani rozvádět. Jak jsem již zmínila výše, myslím si, že rwandská genocida byla spíše etnického původu, kdežto jihoafrický apartheid byl postaven na rozdílnosti ras. Dalším důležitým prvkem je, dle mého i to, že ve Rwandě spolu soupeřila původní etnika (pomineme-li, že Tutsiové přišli na území z Etiopie), přičemž kolonizátoři pouze jedno z etnik upřednostňovali. Kdežto v případě jižní Afriky šlo o rasovou segregaci původních obyvatel kolonizujícími Evropany. Výsledkem je tedy to, že není možné na tyto dva vybrané konflikty nahlížet stejně. Ačkoliv jsem v úvodu práce připisovala největší důležitost a možný vliv nacionalismu, myslím si, že ze tří faktorů, které jsem vybrala (etnicita, identita a nacionalismus), měl právě nacionalismus v těchto dvou konfliktech nejmenší vliv.

7 Seznam použité literatury a pramenů

Adenkule, Julius (2007). *Culture and Customs of Rwanda* (Westport: Greenwood Publishing Group, Inc.).

Amoah, Michael (2011). *Nationalism, Globalization, and Africa* (New York: Palgrave Macmillan).

Anderson, Benedict (2006). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (London: Verso).

Balík, Stanislav (1998). Politické strany v Jihoafrické republice. In: Strmiska, Maxmilián ed., *Politické strany a stranické systémy v mimoevropských zemích II.* (Brno: Masarykova Univerzita), s. 11–28.

Banton, Michael (1998). *Racial Theories* (Cambridge: Cambridge University Press).

Barša, Pavel – Strmiska, Maxmilián (1999). *Národní stát a etnický konflikt: politologická perspektiva* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury).

Bremmer, Lindsay Jill (2007). Memory, Nation Building and the Post-apartheid City: The Apartheid Museum in Johannesburg. In: Murray, Noëleen – Shepherd, Nick – Hall, Martin, *Desire lines: Space, memory and identity in the post-apartheid city* (New York: Routledge), s 85–103.

Breuilly, John (2003). Přístupy k nacionalismu. In: Hroch, Miroslav ed., *Pohledy na národ a nacionalismus* (Praha: SLON), s. 317–348.

Cottrell, Robert C. (2005). *South Africa: A State of Apartheid* (Philadelphia: Chelsea House Publishers).

Davies, Rebecca (2009). *Afrikaners in the New South Africa: Identity Politics in a Globalised Economy* (London: Tauris Academic Studies).

de Anca, Celia (2012). *Beyond Tribalism: Managing Identity in a Diverse World* (New York: Palgrave Macmillan).

Dubow, Saul (1992). Afrikaner Nationalism, Apartheid and the Conceptualization of 'Race'. *The Journal of African History*, Vol. 33 No. 2, p. 209–237.

Dubow, Saul (2014). *Apartheid, 1948–1994* (Oxford: Oxford University Press).

Eagleton, Terry (2001). *Idea kultury* (Brno: Host).

Eriksen, Thomas Hylland (2007). *Antropologie multikulturních společností: rozumět identitě* (Praha: Triton).

Eriksen, Thomas Hylland (2012). *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy* (Praha: SLON).

Fanon, Frantz (2011). *Černá kůže, bílé masky* (Praha: Tranzit).

Heywood, Andrew (2008). *Politické ideologie* (Plzeň: Aleš Čeněk).

Hobsbawm, Eric (2003). Několik úvah o nacionalismu. In: Hroch, Miroslav ed., *Pohledy na národ a nacionalismus* (Praha: SLON), s. 109–124.

Holdt, Karl von (2010). Nationalism, Bureaucracy and the Developmental State: the South African Case. *South African Review of Sociology*, Vol. 41 No. 1, p. 4–27.

Horáková, Hana (2007a). *Národ, kultura a etnicita v postapartheidní Jižní Africe* (Hradec Králové: Gaudeamus).

Horáková, Hana (2007b). „Rasa“ a rasismus v Jižní Africe. *Sociální studia*, No. 4/2007, s. 113–129.

Jenkins, Richard (2016). Rekonceptualizace etnicity: identita, kategorizace a moc. In: Jakoubek, Marek ed., *Teorie etnicity: čítanka textů* (Praha: SLON), s. 383–413.

Katongole, Emmanuel – Wilson-Hartgrove, Jonathan (2009). *Mirror to the Church: Resurrecting Faith after Genocide in Rwanda* (Grand Rapids: Zondervan).

Kedourie, Elie (1961). *Nationalism* (London: Hutchinson University Library).

Kohn, Hans (1965). *Nationalism: Its Meaning and History* (Malabar: Robert E. Krieger Publishing Company).

Laband, John (2007). *Daily Lives of Civilians in Wartime Africa: From Slavery Days to Rwandan Genocide* (Westport: Greenwood Publishing Group, Inc.)

Leahu, Gabriel (2009). The origins of African nationalism: E. W. Blyden. *Annales d'Université "Valahia" Târgoviște*, Vol. 11, Issue 2, p. 147–161.

Mafeje, Archie (1971). The Ideology of 'Tribalism'. *The Journal of Modern African Studies*, 9 (2), p. 253–261.

Mamdani, Mahmood (2002). *When Victims Become Killers: Colonialism, Nativism, and the Genocide in Rwanda* (Princeton: Princeton University Press).

Meinecke, Friedrich (2003). Obecně o národu, národním státu a světoobčanství. In: Hroch, Miroslav ed., *Pohledy na národ a nacionalismus* (Praha: SLON), 46–53.

Moghalu, Kingsley Chiedu (2005). *Rwanda's Genocide: The Politics of Global Justice* (New York: Palgrave Macmillan).

Orman, Jon (2008). *Language Policy and Nation-Building in Post-Apartheid South Africa* (Dordrecht: Springer).

OSN (1948). *Úmluva o zabránění o trestání zločinu genocidia.*

OSN (1973). *Mezinárodní úmluva o potlačení a trestání zločinu apartheidu.*

Oxford University Press (2017). *Tribalism* (<https://en.oxforddictionaries.com/definition/tribalism>, 1. 1. 2017).

Piknerová, Linda (2014). Jihoafrická republika. In: Piknerová, Linda – Šanc, David a kol., *Nové mocnosti globálního jihu* (Praha: Dokořán), s. 123–146.

Piper, Laurence (2002). Nationalism without a nation: the rise and fall of Zulu nationalism in South Africa's transition to democracy, 1975–99. *Nations and Nationalism* Vol. 8 No. 1, p. 73–94.

Reid, Richard J. (2011). *Dějiny moderní Afriky* (Praha: Grada Publishing, a.s.).

Shapiro, Prince (2005). *The Debt of Dictators* [dokument]. Režie a scénář Erling Borgen, (čas citace 15:05-16:15).

Tatum, Dale C. (2010). *Genocide at the Turn of the Twenty Century* (New York: Palgrave Macmillan).

Ternon, Yves (1997). *Genocidy XX. století* (Praha: Themis).

Tesař, Filip (2007). *Etnické konflikty* (Praha: Portál).

Thompson, Leonard (2001). *A History of South Africa* (London: Yale University Press).

Wallis, Andrew (2007). *Silent Accomplice: The Untold Story of France's Role in the Rwandan Genocide* (London: Tauris Academic Studies).

Weber, Max (1929). *Politika jako povolání* (Praha: Orbis).

Záhořík, Jan (2012). *Ohniska napětí v postkoloniální Africe* (Praha: Karolinum).

8 Résumé

My diploma thesis emphasizes the comparison of ethnic conflicts in Rwanda and South Africa. In the first part of my work I focused on the theory where I tried to describe nationalism, state, ethnicity and ethnic conflict and characterized them. I used several theories of nationalism, so this work is not based on one theory.

In the practical part of my work I focused on the African context first and after that I focused on the historical development of Rwanda and South Africa. I tried to examine each factor from theoretical part in practical cases.

The main objective of the work was to point out the differences in ethnic conflicts through the theories of nationalism, ethnicity and identity.

Based on my research, we can say that the conflict in Rwanda was based on ethnic origin, whereas the conflict in South Africa was based on identity.